

Koordinator projekta: Centro de Estudos Sociais

Project National Coordinator: Status M

Researcher: Monika Pažur

OBRAZOVANJE, RODNA RAVNOPRAVNOST I DJETINJSTVO: HRVATSKI SLUČAJ

Ovaj izvještaj izrađen je u sklopu projekta pod nazivom *Tackling gender stereotypes in education and early childhood: building a Gender-Responsive Pedagogy in Children's Education (KINDER)* u sklopu grant Programa o pravima, jednakosti i građanstvu Europske komisije

Sadržaj

Uvod	3
1. Glavne karakteristike hrvatskog obrazovnog sustava	4
1.1. Predškolsko odgoj.....	4
1.2. Osnovno obrazovanje.....	5
2. Mapiranje nacionalnih inicijativa i javnih politika o ranom razvoju i rodnoj ravnopravnosti	6
2.1. Rodna ravnopravnost u hrvatskom društvu: kratki pregled.....	6
2.2. Analiza okvira javnih politika za obrazovanje i rodnu ravnopravnost.....	8
2.3. Analiza planova javnih škola na nacionalnoj/regionalnoj/gradskoj razini.....	12
2.4. Prepoznavanje dobrih praksi koje su škole i vrtići uveli u promicanju rodne ravnopravnosti i preispitivanju rodnih stereotipa.....	16
2.5. Projekti o rodnoj ravnopravnosti, djeci, stereotipima, rodno inkluzivnim metodologijama u zadnjih pet godina.....	19
2.6. Zaključak analize.....	20
3. Istraživanje o rodnoj ravnopravnosti u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj	22
3.1. Metodologija.....	22
3.2. Uzorak.....	22
3.3. Rezultati.....	23
3.3.1. Razina početnog obrazovanja: studentice.....	23
3.3.2. Razina prakse: zaposlenici/ce vrtića i škola.....	27
3.3.3. Razina obitelji: roditelji.....	32
3.4. Rasprava i zaključci istraživanja.....	37
4. Preporuke	40

Uvod

Temeljna načela obrazovanja utvrđena su Ustavom Republike Hrvatske u člancima 65. i 66. Osnovno obrazovanje je prema Ustavu besplatno i obvezno, a srednje i visoko obrazovanje svima je dostupno pod jednakim uvjetima i u skladu s njihovim sklonostima. Ustav jamči autonomiju sveučilišta, točnije, sveučilišta samostalno odlučuju o svom ustroju i radu, u skladu sa zakonom.

Republika Hrvatska potpisala je i ratificirala velik broj međunarodnih i europskih zakonodavnih instrumenata koji su ključni za unapređenje općeg obrazovanja, obrazovanja za demokratsko građanstvo i upravljanje različitostima. To uključuje Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom i Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta.

Hrvatskim obrazovnim sustavom centralno upravlja Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Osim Ministarstva, druga nacionalna javna tijela uključena u regulaciju, razvoj i kontrolu kvalitete obrazovnog sektora u Hrvatskoj su Agencija za obrazovanje i izobrazbu nastavnika, Agencija za strukovno obrazovanje, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, Agencija za mobilnost i programe EU i Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. Ministarstvo i agencije zakonski propisuju i akreditiraju obrazovne programe koje provode obrazovne ustanove na svim razinama. Ministarstvo također upravlja plaćama nastavnog osoblja za sve razine obrazovanja – što čini najveći udio u ukupnom proračunu za obrazovanje, osim za odgoj i skrb za djecu u ranom djetinjstvu koje osiguravaju i vode lokalne samouprave (izvor: Eurydice – Nacionalni obrazovni sustavi¹). Sustav odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske uređen je Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju (Narodne novine br. 10/1997, 107/2007, 94/2013), Zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju (2008), Zakonom o strukovnom obrazovanju. (2009.), Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (2003.) i Zakon o obrazovanju odraslih (2007.).

¹ <https://www.eurydice.hr/en/>, searched 16th April 2021

1. Glavne karakteristike hrvatskog obrazovnog sustava

1.1. Predškolski odgoj

U Hrvatskoj postoji duga tradicija predškolskog odgoja i obrazovanja. Iako predškolski odgoj u Hrvatskoj nije obavezan, on predstavlja početni dio obrazovnog sustava. Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju (Narodne novine br. 10/1997., 107/2007., 94/2013.) propisano je da se rani odgoj i obrazovanje može započeti kada dijete navrší šest mjeseci života, ali u postojećoj praksi djeca ulaze u predškolske ustanove kada imaju godinu dana. Predškolski odgoj i obrazovanje odvija se u različitim vrstama ustanova – dječjim vrtićima, igraonicama, dječjim knjižnicama, dječjim odjelima u bolnicama, pokretnim vrtićima, domovima za djecu, osnovnim školama – koje mogu biti osnivači države, tijela lokalne samouprave, fizičke i pravne osobe, vjerski zajednice, udruge građana. Unatoč raznolikosti ustanova, prevladavajući organizacijski oblik predškolskog odgoja i obrazovanja je dječji vrtić u kojem djeca provode od pet do deset sati dnevno. Uz tzv. zajednički redoviti program, vrtići nude i specijalizirane programe (strani jezici, sport, glazbeni, dramski i likovni izričaj itd.).

Prema Nacionalnom okviru kurikuluma², predškolski odgoj i obrazovanje je prva razina obrazovnog sustava koja nije obavezna. Podijeljen je u tri obrazovna ciklusa: od 6 mjeseci do 1 godine, od 1 godine do 3 godine i od 3 godine do trenutka ulaska djeteta u školski sustav. Od 1. listopada 2014. godine jedna godina predškole prije polaska u školu postala je obavezna za svako dijete. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku³, početkom 2015./2016. godine bilo je 1 602 dječja vrtića i druge pravne osobe koje su provodile programe predškolskog odgoja i obrazovanja, a 134 573 djece bilo je upisano u neku vrstu predškolskog programa. U postotku, u ukupnom broju predškolaca bilo je 17,6% djece do 3 godine, 36,4% djece od 3 do 5 godina, a 46,1% djece od 5 godina i više (do trenutka/dobi ulaska u škole). Prema Eurydiceovom⁴ izvješću o predškolskom odgoju (2011.) Hrvatska je imala između 70 i 79% djece u dobi od 4 godine do početne dobi obaveznog obrazovanja upisane u bilo koju vrstu predškolskog programa⁵. U prosjeku u EU-28, 93% djece u ovoj dobi već je u nekom predškolskom programu. U istom izvješću Eurydice navodi se da Hrvatska ima vrlo nisko

²Ministry of Science, Education and Sports (2010). National Curricula Framework for preschool, elementary and secondary education. Searched 18th February 2017 on:

http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf.

³http://www.dzs.hr/default_e.htm, searched 18th February 2020.

⁴European Commission (2014). Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. Searched 18th February 2017 on: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/166EN.pdf.

⁵The goal of Europe-wide benchmark i.e. by 2020 is that at least 95 % of children between the age of 4 and the starting age of compulsory education should be participating in early childhood education.

sudjelovanje u predškolskim programima djece mlađe od 3 godine: oko 15%⁶. Ova analiza neće obrazlagati zašto tako visok postotak djece nije upisan ni u jedan predškolski program, ali bi se iz ovih podataka moglo zaključiti da predškolski odgoj nije dostupan svakom djetetu u Hrvatskoj. Druga dimenzija koja pokazuje dostupnost obrazovanja je pristupačnost, što znači da obrazovanje treba biti: sveobuhvatno, besplatno i uključivati slobodu izbora roditelja⁷. Predškolski odgoj u Hrvatskoj nije besplatan za roditelje. Svi predškolski programi imaju svoje ekonomske cijene, a različite lokalne zajednice financiraju određen postotak te cijene, dok ostatak iznosa ostaje na roditeljima⁸. U odnosu na element roditeljske slobode u izboru programa, on se može djelomično mjeriti kroz broj alternativnih programa predškole u Hrvatskoj. Podaci na web stranici Ministarstva znanosti i obrazovanja⁹ pokazuju da je u 2015./2016. godini bilo 27 dječjih vrtića s Montessori programom, 5 dječjih vrtića po waldorfskom programu i 1 vrtić koji djeluje po Agazzi pedagogiji. Također, postoje 53 dječja vrtića čiji su osnivači vjerske zajednice. Prema istim podacima, u 2015./2016. godini u Hrvatskoj je postojao 791 dječji vrtić, što nas navodi na zaključak da su tek 4,2% vrtića vrtići s alternativnim predškolskim programom, a njih 6,7% s vjerskim program. Nacionalna strategija za prava djece za razdoblje od 2014. do 2020.¹⁰ godine proglašava da je predškolski odgoj u Hrvatskoj samo dio obrazovnog sustava koji nije na istoj razini kao u drugim zemljama EU, a problemi su uglavnom povezani s nedostatkom fizičkih kapaciteta, neodgovarajućih sigurnosnih uvjeta u vrtićima i u organizaciji programa koji nisu prilagođeni potrebama roditelja.

1.2. Osnovno obrazovanje

Osnovno i niže obrazovanje organizirano je kao jednostruki sustav. Osnovno školovanje, u trajanju od osam godina, obvezni je dio obrazovanja u Republici Hrvatskoj za djecu od sedam do petnaest godina i odgovara ISCED stupnju 1 i 2.

Struktura osnovnog školstva najotpornija je na promjene posljednjih pedesetak godina. Osnovna škola podijeljena je u dvije razine: prvi stupanj obuhvaća 1. do 4. razred, a drugi

⁶ For example, Denmark has 74%, Netherlands and Sweden a little more than 50%. Around 20 countries in EU have better percentage of participation in preschool programs than Croatia.

⁷ Tomaševski, K. (2001). Human Rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable. Gotenburg: NovumGrafiska AB. Searched 18th February 2021 on: http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Tomasevski_Primer%203.pdf.

⁸ Ratio of percentage between local authorities and parents is different from community to community, and also it is different for public and private programs.

⁹ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13968>, searched 18th February 2021.

¹⁰ Ministry of Social Policy and Youth. (2014). National Strategy for the Rights of the Children in Republic of Croatia 2014-2020 - searched 18th February 2021, on: [file:///C:/Users/Vrtic/Downloads/NACIONALNA+STRATEGIJA+ZA+PRAVA+DJECE+U+RHZA+RAZDOBLJE+OD+2014.+DO+2020.+GODINE-1%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vrtic/Downloads/NACIONALNA+STRATEGIJA+ZA+PRAVA+DJECE+U+RHZA+RAZDOBLJE+OD+2014.+DO+2020.+GODINE-1%20(1).pdf).

razred 5. do 8. Nastavni plan i program je sveobuhvatan i obvezan za svu djecu. Ove dvije razine razlikuju se po obliku u kojem se kurikulum predaje. Nastavni planovi i programi od 1. do 4. razreda organizirani su u sedam nastavnih predmeta koje predaje jedan učitelj/ica (tzv. razrednik/ca). Stopa uspješnosti završetka osnovnoškolskog obrazovanja je vrlo visoka. Gotovo svi upisani učenici završavaju osnovno obrazovanje, a od onih koji su ga završili nastavljaju školovanje u višim srednjim školama (ISCED razina 3).

Na temelju članka 66. Ustava Republike Hrvatske (»Narodne novine«, br. 56/1990, 135/1997, 8/1998 – pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 – pročišćeni tekst, 28/2001, 014 - pročišćeni tekst, 55/2001 – izm., 76/2010, 85/2010 – pročišćeni tekst), jednostruko obrazovanje u Republici Hrvatskoj za svoje je korisnike besplatno. Jednostruko obrazovanje regulirano je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine br. 87/2008, 86/2009, 92/2010 izm. 105/2010, 90/2011, 5/2012, 16/2012, 8 /2012. – pročišćeni tekst, 12620/12, 94/2013, 152/2014). U osnovnoškolskoj 2015/16. godini bilo je 317312 učenika/ca i 32429 učitelja/ica (26447 učiteljica, 5982 učitelja)¹¹. Odgojno-obrazovna djelatnost u osnovnim školama izvodi se na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, ali se posebna pažnja posvećuje mogućnostima obrazovanja učenika nacionalnih manjina na materinskom jeziku.

2. Mapiranje nacionalnih inicijativa i javnih politika o ranom razvoju i rodnoj ravnopravnosti

2.1. Rodna ravnopravnost u hrvatskom društvu: kratki pregled

Tradicionalni stereotipi o rodnim ulogama muškaraca i žena nastavljaju se i još uvijek su prisutni u mnogim područjima života ljudi u Hrvatskoj. Odbor za uklanjanje diskriminacije žena preporučio je Hrvatskoj “intenzivnije napore na uklanjanju stereotipa i jačanju provođenja načela rodne ravnopravnosti u nastavnim planovima i programima i školskim udžbenicima”.¹² Također, Vijeće Europske unije prepoznalo je da rodni stereotipi su jedan od najtrajnijih uzroka nejednakosti između žena i muškaraca u svim sferama i u svim fazama života, utječući na njihov izbor obrazovanja, osposobljavanja i zaposlenja, podjelu kućanskih i obiteljskih

¹¹ CBS data basis, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2017/sljh2017.pdf (retrieved: 5th Sept. 2020)

¹² Committee on the Elimination of Discrimination Against Women’s 61st session Periodic review of Croatia, July 2015. Available at: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/CRO/INT_CEDAW_NGO_CRO_20902_E.pdf, searched 25th April 2021.

obaveza, sudjelovanje u javnom životu te sudjelovanje i zastupljenost na pozicijama donošenja odluka, kako u političkom životu tako i u ekonomskom.¹³

Rodna neravnopravnost i dalje je prisutna na području tržišta rada. U 2019. godini stopa zaposlenosti žena u Hrvatskoj iznosila je 61,5% (prosjeak EU-27 je 67,3%), a muškaraca 72,0%.¹⁴ Prema podacima Eurofonda, žene tjedno provode oko 26 sati radeći neplaćene poslove, dok je kod muškaraca taj broj 9. Nejednakost na tržištu rada čitljiva je i iz statistike da 33,9% žena (a samo 9,7% muškaraca) u dobi od 20-64 godine u 2018. godini tvrde da je razlog njihove radne neaktivnosti skrb za drugog člana obitelji. Već spomenuti problem niske dostupnosti predškolskog odgoja, posebno za djecu mlađu od 4 godine u Hrvatskoj, pridonosi velikom broju žena koje su neaktivne na tržištu rada kako bi se brinule o djetetu. Nadalje, u svim zanimanjima mjesečna primanja veća su za muškarce, nego za žene. Prosječni mjesečni prihod u 2018. za sve zaposlene u Hrvatskoj iznosi 5 716 kuna za žene, a 6 571 za muškarce. Ista nejednakost vidljiva je u zanimanjima u kojima su uglavnom zaposlene žene. Primjerice, u području obrazovanja u 2019. godini 80,5% svih zaposlenih su žene. U međuvremenu, prosječna mjesečna primanja za žene iznose 5 717 kuna, a za muškarce 6 775 hrvatskih kuna. To je više od 15% veći prihod za muškarce¹⁵.

Što se tiče obrazovanja, rodni stereotipi i rodne uloge važni su čimbenici za djevojčice i dječake te muškarce i žene, u procesu odabira obrazovanja i budućeg zanimanja. Primjerice, 2018. godine u industrijskim i obrtničkim školama bilo je samo 34,4 % žena, dok ih je u umjetničkim školama bilo 72,8 %.¹⁶ Djevojčice imaju niža očekivanja u pogledu svog akademskog uspjeha iz matematike i fizike, dok dječaci imaju niža očekivanja u području hrvatskog jezika¹⁷. Jednako kao u EU, i u Hrvatskoj postoji potreba za povećanjem broja žena zaposlenih u STEM-u, posebice u području inženjerstva, ali i u području znanosti i istraživanja. Primjerice, u godini 2017./2018. bilo je samo 37,5% žena zaposlenih na mjestu profesora na sveučilištima¹⁸.

Osim na tržištu rada i obrazovanju, neravnopravnost spolova prisutna je u različitim područjima svakodnevnog života, kao što su: nasilje, zdravstvena zaštita, mediji, pristup žena zakonodavstvu i sudjelovanje u javnom životu. Jedan od mogućih razloga takve strukturalne

¹³UNICEF (2011). Croatia – Analysis of gender issues. UNICEF Office Croatia. Available at: <https://www.unicef.org/croatia/media/536/file/Analysis%20of%20Gender%20Issues%20.pdf>, searched 25th April 2021.

¹⁴ Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem010/default/table?lang=en>.

¹⁵ Data of Croatian Bureau for Statistics, https://www.dzs.hr/default_e.htm.

¹⁶ Data of Croatian Bureau for Statistics, https://www.dzs.hr/default_e.htm.

¹⁷ Jugović, I. (2010). Važnost rodnih uloga i stereotipa u objašnjenju akademskog postignuća i odabira zanimanja” Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

¹⁸ Data of Croatian Bureau for Statistics, https://www.dzs.hr/default_e.htm.

neravnopravnosti spolova je naravno nedostatak sustavnog i kvalitativnog obrazovanja za rodnu ravnopravnost. Tek kada se podigne svijest javnosti o više načina i situacija u kojima se žene kroz godine različito tretiraju, prava promjena bit će moguća. U međuvremenu, neravnopravnost spolova ostaje ključna prepreka razvoju demokratskog društva u Hrvatskoj. U ovom trenutku temelj za ravnopravnost spolova postavljen je ključnim zakonima i institucionalnim mehanizmima, no ključni su izazovi prisutni u području zapošljavanja, nasilja nad ženama, zdravstvene i socijalne zaštite¹⁹.

Važne koje treba pokrenuti osim strukturalne rodne neravnopravnosti koja je prisutna na sustavnoj razini, su rodni stereotipi i predrasude koji su glavni dio roditeljstva i obiteljskog života. Prema rezultatima UNICEF-ovog istraživanja²⁰ provedenog 2020. godine, djevojčice svih dobnih skupina više su uključene u kućanske poslove od dječaka. Na primjer, s obzirom na učestalost sudjelovanja u kućanskim poslovima (na skali od 1-5), prosječna aritmetička sredina za djevojčice od 8 godina je 3,47, a za dječake 2,97. Istovremeno dječaci su češće uključeni u igranje video igrice i gledanje televizije. Iste se razlike nalaze i u vezi s aktivnostima izvan kuće. Dječaci su češće uključeni u sport, a djevojčice u vjerske aktivnosti. Isto istraživanje pokazuje da su djevojčice više zabrinute za budućnost obitelji i društvenih odnosa među članovima obitelji nego dječaci, što sugerira da postupno preuzimaju žensku rodnu ulogu. Rezultati istraživanja također pokazuju da su djevojčice odrastanjem nezadovoljnije odnosima s kolegama iz razreda i osjećaju se manje sigurno na putu od škole do kuće, što ukazuje da su češće izložene različitim nasilnim ponašanjima u školi i na putu od škole do kuće. Imajući sve to na umu, ne čudi da dječaci više nego djevojčica vjeruju da u Hrvatskoj odrasli brinu o djeci (aritmetička sredina djece od 11 godina – dječaci 2,97, djevojčice 2,83) te da odrasli poštuju dječja prava (aritmetika sredina djece od 11 godina – dječaci 2,90, djevojčice 2,63).

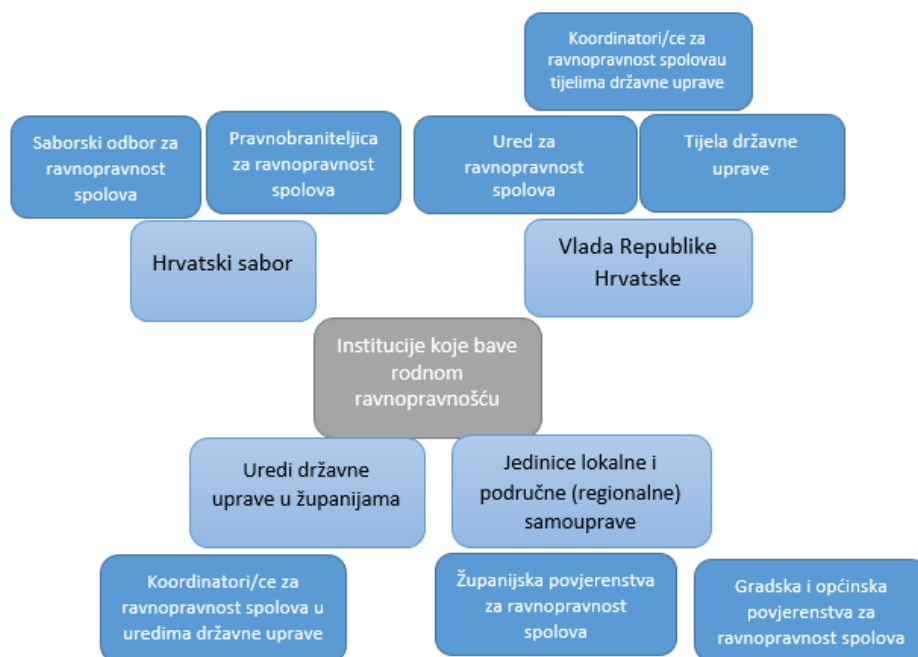
2.2. Analiza okvira javnih politika za obrazovanj i rodnu ravnopravnost

Hrvatski nacionalni okvir javnih politika za rodnu ravnopravnost uvažava sadržaj ravnopravnosti spolova koji je zajamčen međunarodnim dokumentima koje je Republika Hrvatska potpisala i ratificirala, kao što su Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Pekinška deklaracija

¹⁹ UNICEF (2011). Croatia – Analysis of gender issues. UNICEF Office Croatia. Available at: <https://www.unicef.org/croatia/media/536/file/Analysis%20of%20Gender%20Issues%20.pdf>, searched 25th April 2021

²⁰ Ajduković, M., Rajhvan Bulat, L., Sušac, N. & Vejmelka, L. (2020). Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF.

i Platforma za djelovanje, Agenda za održivi razvoj 2030., a posebno njezin 5. cilj – rodna ravnopravnost, Strategija EU-a za rodnu ravnopravnost 2020. – 2025. i Strategija Vijeća Europe za rodnu ravnopravnost 2018. – 2023. Nacionalnu politiku ravnopravnosti spolova provode glavne institucije koje su odgovorne za promicanje i zaštitu ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj, a to su: Hrvatski sabor, Vlada Republike Hrvatske, različiti uredi državne uprave u županijama diljem Hrvatske te lokalni vladine jedinice. Točnije, svaka od tih institucija ima odbore, urede ili koordinateure koji se bave politikom ravnopravnosti spolova (slika 1.)

Slika 1. Institucionalni okvir politike ravnopravnosti spolova

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova utvrđuje i prati provedbu politika i postupaka, a radi donošenja zakona i drugih propisa ima prava i dužnosti samostalnog radnog tijela. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova neovisno je tijelo zaduženo za suzbijanje diskriminacije na temelju spola, bračnog i obiteljskog statusa, trudnoće i majčinstva, seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Ured za ravnopravnost spolova je stručna služba Vlade Republike Hrvatske koja obavlja stručne i administrativne poslove vezane uz ostvarivanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj. Koordinator za ravnopravnost spolova na regionalnoj, lokalnoj i gradskoj razini surađuju s nacionalnim institucijama i tijelima kako bi odgovorili na konkretna pitanja o ravnopravnosti spolova prilagođena njihovom posebnom kontekstu.

Pravni okvir za politiku ravnopravnosti spolova primarno je oblikovan Zakonom o ravnopravnosti spolova (NN 82/08, 60/17), ali i Zakonom o radu (NN 93/14, 127/17, 98/19) i Zakonom o zaštiti ravnopravnosti spolova. Zakon o diskriminaciji (NN 85/08, 112/12). Vezano uz obrazovanje, članak 14. stavak 2. Zakona o ravnopravnosti spolova kaže: „Predmetna pitanja vezana uz pitanja ravnopravnosti spolova sastavni su dio predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja te visokog obrazovanja i cjeloživotnog učenja. i dodatno osposobljavanje, a uključivat će mjere za pripremu oba spola za aktivno i ravnopravno sudjelovanje u svim sferama života”. Također, svi predmeti iz navedenog članka koristit će se za promicanje nediskriminatornog znanja u odnosu na žene i muškarce, za otklanjanje nejednakosti spolova i rodni stereotipa u obrazovnom procesu na svim razinama, kao i za poštivanje spola. povezane aspekte u svim područjima obrazovanja.

U skladu s različitim konvencijama i zakonima, Hrvatska stvara posebne nacionalne politike u cilju promicanja i zaštite ravnopravnosti spolova. Neki od njih uključuju obrazovanje u svoje specifične ciljeve i mjere. Tako je u dokumentu pod nazivom Nacionalna politika ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2011. do 2015. prvi put uveden pojam „rodno osjetljivo obrazovanje“. Tri su strateška cilja vezana uz ovu specifičnu temu, a to su: (1) uvesti rodno osjetljivo obrazovanje na svim razinama obrazovnog sustava, posebice uklanjanjem rodni stereotipa iz udžbenika i obrazovnih programa; (2) razvijati kontinuirano obrazovanje o rodno osjetljivom obrazovanju za sve obrazovne djelatnike; i (3) postići ravnotežu spolova u odabiru zanimanja. Prema ovoj politici učinjena su određena poboljšanja, međutim, važno je spomenuti da je posljednji dokument koji usmjerava hrvatsku nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova bio onaj za razdoblje od 2011. do 2015. godine, tako da Hrvatska više od 5 godina nema takvu politiku. Nevladine institucije su više puta raspravljale o ovom problemu putem medija i javnog djelovanja, ali još uvijek nije dodijeljena nova nacionalna politika. Osim dokumenata koji propisuju nacionalnu politiku prema ravnopravnosti spolova, postoje izvješća koja bi mogla ukazati na položaj obrazovanja o ravnopravnosti spolova u hrvatskoj politici. Vladin ured za ravnopravnost spolova RH je 2019. godine pripremio izvješće koje daje pregled provedbe Pekinške deklaracije i Platforme na djelu na nacionalnoj razini²¹. Prema izvješću postoji pet prioriternih područja djelovanja politike ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj, a to su: nediskriminacija i ravnopravnost u zakonskom okviru, ukidanje nasilja nad ženama i djevojčicama, politička uključenost i zastupljenost, pravo na rad i harmonizacija obiteljskog i

²¹ Reached on 17th April at:

<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/beijing//PEKING25%20hrv%20finalno.pdf>

radnog život. Stoga bi se moglo zaključiti da izravno ravnopravnost spolova u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju nije bila u fokusu hrvatske politike.

Postoji nekoliko glavnih dokumenata obrazovne politike koji stvaraju okvir za razvoj predškolskih i školskih programa. Na temelju Konvencije o pravima djeteta (1989.), Ustav Republike Hrvatske i dva glavna odgojno-obrazovna zakona (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju i Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi) utemeljeni su na načelu nediskriminacije i jednakom pristupu svih ljudskim pravima. Važan obrazovni dokument za predškolsku i osnovnu školu je Nacionalni okvir kurikuluma za predškolski odgoj i obrazovanje, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2010.) koji je prepoznao obrazovanje za rodnu ravnopravnost kao jednu od međunastavnih i izvanškolskih aktivnosti koje treba implementirati u sve razine obrazovanja. Ovaj dokument također naglašava važnost nediskriminatornog pristupa u nastavnim planovima i programima. Nadalje, 45 pravnih dokumenata (akata i propisa) vezano je uz predškolski odgoj i obrazovanje koji stvaraju pravni okvir za njegovu provedbu. Niti jedan od njih nije posebno usmjeren na pitanja rodne ravnopravnosti u predškolskom odgoju i obrazovanju. Što se tiče osnovnog obrazovanja, 87 pravnih dokumenata (zakona i propisa) stvara pravni okvir za njegovu provedbu. Malo je dokumenata koji spominju obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti. Dva dokumenta govore o važnosti uvođenja tema ravnopravnosti spolova na razini osnovnog i srednjeg obrazovanja: Odluka o programu međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama (NN 94/13) i Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama. Nadalje, Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je 2007. godine novi Standard za udžbenike koji je usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova. Propisuje rodnu osjetljivost u jeziku i sadržajima udžbenika, korištenje imenica u oba gramatička roda pri spominjanju zanimanja i zanimanja te obvezu promicanja rodne ravnopravnosti u likovnim rješenjima. Nacrt novog Standarda za udžbenike iz 2010. proširuje ovaj zahtjev na sva druga grafička rješenja. Izmjenama i dopunama Zakona o udžbenicima u osnovnom i srednjem obrazovanju iz 2006. i 2010. zabranjuju se svi oblici diskriminacije i propisuje da udžbenici, dopunska i pomoćna nastavna sredstva u svom sadržaju ne smiju biti suprotni načelu ravnopravnosti spolova kao jednom od temeljnih ustavnih vrijednosti.

Neki od navedenih dokumenata unijeli su dodatne izmjene. Na temelju analize udžbenika za osnovno obrazovanje provedene 2007. godine, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova zaključila je da je „načinjen pozitivan iskorak u korištenju rodno osjetljivog jezika, koji je u

skladu s etičkim zahtjevima Standarda za udžbenike – 94% tekstovi iz glavnog dijela teksta u udžbenicima koriste ili rodno neutralan ili rodno osjetljiv jezik”. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova također je provela analizu udžbenika povijesti za osnovne škole, koja je pokazala da postoji prostor za napredak u pogledu sadržaja vezanih uz ravnopravnost spolova. Istraživanje “Ljudska prava u osnovnim školama – teorija i praksa”, koje je proveo Centar za ljudska prava²² 2010. godine, potvrđuje da postoji tendencija da se prezentira rodno ravnopravna slika uspjeha i sudjelovanja u različitim aktivnostima i izvođenju različitih radnih mjesta žena i muškaraca, te da najveći dio udžbenika ne promiče stereotipe temeljene na rodnoj pripadnosti i fizičkom izgledu. Nadalje, prema Izvješću u odnosu na kombinirano četvrto i peto periodično izvješće Hrvatske koje je izradio UN-ov Odbor za ukidanje diskriminacije žena 2014., analiza udžbenika pokazala je napredak u uklanjanju stereotipa iz tekstova korištenih u udžbenicima. Tijela državne uprave, udruge civilnog društva i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, koja prati stanje u hrvatskom obrazovnom sustavu i u svoja godišnja izvješća Hrvatskom saboru uključuje rodnu analizu udžbenika, sudjelovali su u brojnim raspravama o otklanjanju rodni stereotipa.

Konačno, važan dio uvođenja odgoja i obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti u predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje je sustavna priprema učitelja/ica za poučavanje i raspravu o takvim temama. Trenutno niti jedno od sedam sveučilišta (Zagreb, Rijeka, Osijek, Pula, Zadar, Split, Slavonski Brod) koja pripremaju buduće odgojitelje/ice i učitelje/ice u svom obveznom programu nema ovakvu edukaciju, odnosno ni priliku za student da sudjeluju u takvom predmetu kao fakultativno.

2.3. Analiza planova javnih škola na nacionalnoj/regionalnoj/gradskoj razini

Hrvatskim obrazovnim sustavom centralno upravlja Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Dakle, školski planovi se utvrđuju nacionalnim dokumentima, odnosno ono što se provodi ili ne provodi na regionalnoj ili lokalnoj razini proizlazi iz nacionalnih dokumenata.

Kao što je već spomenuto, Nacionalni okvir kurikuluma (NOK) za predškolski odgoj i obrazovanje, opće obvezno i srednje obrazovanje (2010.) jedan je od najvažnijih dokumenata hrvatskog obrazovnog sustava, glavni je dokument koji određuje sve bitne sastavnice odgojno-

²² Batarelo, I., Čulig, B., Novak, J., Reškovic, T. i Spajić-Vrkaš, V.. (2010). *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*. Zagreb: Tipograf Zagreb d.o.o.

obrazovnog sustava, od predškolskog do završetka srednjeg obrazovanja. Drugim riječima, NOK sadrži glavne kompetencije koje treba razvijati tijekom svih razina obrazovanja. Jedna od tih kompetencija je socijalna i građanska kompetencija, koja podrazumijeva poštivanje različitosti te odgovorno i aktivno djelovanje u promicanju i zaštiti nediskriminacije. Nadalje, jedno od glavnih načela koje treba integrirati u sve razine hrvatskog obrazovnog sustava je ravnopravnost. U dijelu NOK-a u kojem se objašnjavaju humanističke i društvene znanosti, ovaj dokument prepoznaje da je važno razgovarati s djecom i učenicima o temama kao što su: seksualnost, ravnopravnost spolova, važnost jednakog pristupa ljudskim pravima za pripadnike oba spola, razlike među spolovima itd. Nekoliko je važnih ishoda koje treba postići, kao što su: prepoznati i opisati stereotipe i predrasude prema rodno-spolnom identitetu, društvenim ulogama i odnosima, navesti mogućnosti preuzimanja stereotipa i predrasuda vezanih uz rodno-spolnom identitet, društvene uloge i odnose te razumjeti značenje spola i seksualnosti i značenje jednakosti među spolovima. Svi ovi ishodi trebali bi se postići tijekom srednjeg obrazovanja. Tijekom nižeg osnovnog obrazovanja, na koji je usmjerena ova analiza, djecu treba upoznati s općim sustavom ljudskih prava i shvatiti da svi ljudi imaju jednak pristup ljudskim pravima, bez obzira na spol. Ne spominje se pojam ili ideja roda na toj razini obrazovanja.

Glavni dokument za predškolski odgoj i obrazovanje koji daje okvir za ono što treba razvijati tijekom ranog i predškolskog odgoja djece (od 1. do 7. godine) je Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 05/15). Nacionalni kurikulum ističe glavne vrijednosti koje bi odgojitelji/ce trebali njegovati i razvijati s djecom s kojom rade. To su: znanje, identitet, humanost i tolerancija, odgovornost, autonomija i kreativnost. Vrijednosti kao što su identitet, humanost, tolerancija i odgovornost ističu važnost izgradnje dječjeg identiteta i odgoja djeteta kao osobe koja poštuje dostojanstvo drugih i ponaša se odgovorno prema njima. Nadalje, kao jedna od glavnih kompetencija koje treba razvijati je društvena i građanska kompetencija, koja podrazumijeva prihvaćanje različitosti i odgovorno postupanje prema ljudskim pravima drugih. Pojmovi spol, rod ili jednakost ne spominju se u nastavnim planovima i programima na način koji bi promovirao integriranje odgoja i obrazovanja o ravnopravnosti spolova u predškolske ustanove. Zaključno, predškolskim ustanovama se daje mogućnost da u okviru svojih individualnih vrtićkih programa rade na predmetima i pitanjima koja su povezana s razlikama među spolovima i rodnom problematikom, u okviru vrijednosti i načela Nacionalnog kurikuluma. Istovremeno, te se teme ni na koji način ne spominju u samom dokumentu.

Obvezni i fakultativni predmeti u nižoj osnovnoj školi u Hrvatskoj (7-11 godina) utvrđeni su Nacionalnim planom i programom za osnovne škole (2006.) koji donosi Ministarstvo znanosti i obrazovanja. U nižoj osnovnoj školi 7 je obveznih (matematika, hrvatski jezik, priroda i društvo, glazba, umjetnost, tjelesni odgoj, strani jezik) i 1 fakultativni predmet (katolički vjeronauk). Unutar svih tih predmeta postoji samo jedna tema unutar predmeta Priroda i društvo koja govori o spolu, a to je tema koja se zove Dijete, glavni pojmovi o kojima bi se trebalo raspravljati u tekstu: dječak i djevojčica. Cilj koji bi trebao biti postignut unutar ove teme je pomoći djeci da razumiju fizičke razlike i sličnosti između dječaka i djevojčica. U nižim razredima osnovnog obrazovanja, osim predmeta koji se izvode svakodnevno, postoje i neke teme koje treba uvesti u razrednu interdisciplinarno. Prema Nacionalnom planu i programu za osnovne škole (2006.) to su: zdravstveni odgoj, obrazovanje za održivi okoliš, prometna kultura i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Ti predmeti mogu biti integrirani u međunastavni plan i program (kroz druge predmete), kao izvannastavne aktivnosti, kao izvanškolske aktivnosti ili kao fakultativni predmet. Iako se u Nacionalnom programu obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti ne spominje eksplicitno, te bi se teme mogle uključiti u nastavu tijekom provedbe zdravstvenog odgoja te obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

Zdravstveni odgoj u škole se uvodi Odlukom o provedbi, praćenju i vrednovanju nastavnih planova i programa zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama (2013.) koju je donijelo Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zdravstveni odgoj, prema nastavnim planovima i programima, podijeljen je u četiri modula: živjeti zdravo, prevencija ovisnosti, prevencija nasilja I spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. U razredima nižeg osnovnog obrazovanja najveći dio zdravstvenog odgoja izlazi iz modula živjeti zdravo (23 sata od 44) i prevenciju nasilja (9 sati od 44). S temama iz spolne/rodne ravnopravnosti, prema nastavnim planovima i programima, trebale bi se po prvi put upoznati djeca trećeg i četvrtog razreda niže osnovne škole (djeca od 10 do 11 godina) sa 2 školska sata (45 minuta) svake godine. Uz nastavne planove i programe zdravstvenog odgoja, Ministarstvo znanosti i obrazovanja je uz Nacionalnu agenciju za odgoj i obrazovanje 2013. godine izdalo priručnik za provedbu nastavnih planova i programa zdravstvenog odgoja u nižim razredima osnovne škole. U priručniku se nalaze primjeri tema o kojima bi se moglo razgovarati s djecom u 3. i 4. razredu: odgovornost i poštovanje prema vlastitom tijelu (3. razred), rodne uloge u obitelji (4. razred) i razlike između roda i spola u društvu i u škola (između vršnjaka) (4. razred).

Tablica 1. Učinci tema rodnog obrazovanja u nižoj osnovnoj školi

Tema	Učinak
<i>Odgovornost i poštovanje prema vlastitom tijelu</i>	Prepoznavanje potrebe za brigom o svom tijelu i razumijevanje pozitivnog stava prema njemu. Razumjeti što je prihvatljiv i prikladan dodir, a što nije.
<i>Rodne uloge u obitelji</i>	Razumjeti i raspravljati o spolnim i rodnim ulogama u obitelji.
<i>Razlike između spola i spola u društvu i školi</i>	Pomoći djeci da kroz primjere razumiju razlike između spola i spola.

Budući da se važan dio odgoja i obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti bavi i vršnjačkim nasiljem, važno je da i teme iz modula Prevencija nasilja budu dio nastavnih planova i programa zdravstvenog odgoja. Prema Odluci, za ovaj modul na nižoj razini osnovnog obrazovanja trebalo bi biti posvećeno 9 školskih sati. Priručnik za učitelje/ice predlaže sljedećih 9 tema: kako se ponašamo prema drugoj djeci i odraslima (1. razred), kako se ponašamo prema životinjama (1. razred), ponašanje u školi (2. razred), ponašanje prema djeci i odraslima (2. razred), ponašanje prema životinjama (2. razred), poštivanje pravila i autoriteta (3. razred), ljudsko ponašanje (3. razred), očekivano ponašanje (4. razred) i vještine važne za život (4. razred).

Interdisciplinarna tema obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo uvodi se u hrvatski obrazovni sustav pod nazivom građanski odgoj. Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je 2014. godine Odluku o programu međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Prema Programu u sva četiri razreda tijekom nižeg osnovnoškolskog obrazovanja učitelj/ica treba s učenicima/ama razgovarati o temi ravnopravnosti u odnosu na spol, rod te nacionalnu ili vjersku pripadnost. Također, program građanskog odgoja ističe još mnogo tema važnih za nenasilno rješavanje sukoba, kao što su: poštivanje mišljenja drugih, vještine timskog rada, osviještavanje stereotipa i predrasuda, itd.

Zaključno, u hrvatskom predškolskom i nižem osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju glavni obrazovni dokumenti temelje se na načelu učiteljevih/činih “otvorenih ruku” za raspravu o temama o rodne ravnopravnosti u svojim učionicama. No, same teme spominju se samo u dvije odluke koje su povezane s međupredmetnim i interdisciplinarnim sadržajem. Dakle, na kraju, odluku hoće li se raspravljati o temama rodne ravnopravnosti imaju učitelji/ce, koji su

uglavnom nespremni²³ za edukaciju o ljudskim pravima općenito, kao ni za konkretnu temu obrazovanja o rodu.

2.4. Prepoznavanje dobrih praksi koje su škole i vrtići uveli u promicanju rodne ravnopravnosti i preispitivanje rodnih stereotipa

Primjeri dobrih praksi koje su škole i vrtići uveli u promicanju ravnopravnosti spolova uglavnom su povezani s različitim projektima. Neki od tih projekata su kratkoročni projekti koje koordiniraju nevladine organizacije, a uključuju škole i/ili vrtiće kao krajnje korisnike svojih projektnih aktivnosti (organiziranje edukacije ili vođenje institucije koja će održati mali vlastiti projekt). Ostali projekti su dugoročni projekti koji su se etablirali kao metoda rada u području odgoja i obrazovanja o ljudskim pravima u dječjim vrtićima i školama.

Dva su glavna dugoročna projekta koja kontinuirano godinama motiviraju dječje vrtiće i škole da implementiraju teme koje promiču ravnopravnost u svoje institucije i praksu. Prvi je projekt pod nazivom Projekt Građanin i nastao je kao proizvod Hrvatskog nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo koji je donijelo Ministarstvo znanosti i obrazovanja 1999. godine. Nije obavezno provođenje ovog programa u dječjim vrtićima ili u školama, točnije, odluka hoće li neka institucija raditi na tome ili ne prepušta se samim ravnateljima/cama i nastavnicima/cama. Ipak, s godinama je program nastavio i mnogi vrtići i škole su ga implementirale. Projekt Građanin pruža praktičan pristup iz prve ruke učenju o temama iz obrazovanja o ljudskim pravima: ljudska prava, političko obrazovanje, održivi okoliš, društveno obrazovanje, interkulturalno obrazovanje i ekonomsko obrazovanje. Učitelji/ce zajedno s djecom slijede određene korake koji im omogućuju da rade zajedno na istraživanju svoje zajednice kako bi otkrili probleme, a zatim identificirali rješenja u obliku politika koje zahtijevaju sudjelovanje vlade. Učenici/ce također imaju priliku prikazati svoja istraživanja i prijedloge politika, što je način na koji Učenici/ce prikažu svoja istraživanja i predstave svoja rješenja politike svojoj učionici i/ili zajednici. Najbolji projekti svake godine dolaze na nacionalnu razinu, gdje djeca imaju priliku sudjelovati i podijeliti svoj rad s drugom djecom iz drugih regija. Iako ovaj projekt ima mnogo dobrih primjera promicanja ljudskih

²³ According to the results of different researches: Pažur, M. (2016). *Rekonstrukcija građanskog odgoja i obrazovanja: koncept, teorije i prakse*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.; Spajić-Vrkaš, V. (Suradnici: Čehulić, M., Elezović, I., Pažur, M., Rukavina, I., Vahtar, D.) (2016). *(Ne)moć građanskog odgoja i obrazovanja: objedinjeni izvještaj o učincima eksperimentalne provedbe kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola (2012./2013.)*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. (https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2016/06/GOO_e_publikacija.pdf)

prava u vrtićima i školama, važno je napomenuti da postoji mnogo sadržaja koji bi se mogli raditi u okviru dječjih malih projekata, no nema toliko učitelja/ica i djece koja se odlučuju raditi na pitanjima rodne ravnopravnosti. Većina tih projekata je u području pitanja okoliša, nenasilnog rješavanja sukoba i njegovanja kulturne baštine²⁴. Jedan dobar primjer Projekta Građanin povezan s obrazovanjem o rodnoj ravnopravnosti koji se provodi u dječjem vrtiću i onaj koji se provodi na nižoj razini osnovnog obrazovanja prikazan je u tablici 2.

Tablica 2 Primjeri dobre prakse Projekta Građanin

Naziv projekta / Gdje je proveden / S kim	Ciljevi	Aktivnosti
Razlike su lijepe / Osnovna škola, Djeca od 10 godina	Prepoznati razlike i sličnosti među djecom. Razumjeti važnost jednakosti među članovima društva.	Pisanje o svemu što vidimo slično i različito među nama Čitanje i rasprava o Konvenciji o pravima djeteta Rasprava o diskriminaciji Istraživanje razlika diljem svijeta putem medija i knjiga Održavanje video konferencija s djecom iz Engleske i SAD-a Izrada bojanke “Razlike kao lijepe”
Slike na hrvatskim kunama / Dječji vrtić / Djeca 5 i 6 godina	Razumjeti rodnu neravnopravnost Za promicanje rodne ravnopravnosti	Istraživanje različitih novčanica hrvatskih kuna i oslikavanje osoba na novčanicama Prepoznati tko su osobe na računima – zaključiti da postoje samo muškarci, a ne žene Rasprava o razlikama između muškaraca i žena kroz povijest i danas Istraživanje i odabir važnih žena u Hrvatskoj koje bi trebale biti na novčanicama hrvatskih kuna Crtanje i bojanje “novih” hrvatskih kuna sa slikama važnih žena

Drugi projekt koji potiče vrtiće i škole na rad na temama njegovanja različitosti i promicanja ravnopravnosti je međunarodni projekt Say hello to the world²⁵. Say hello to the world

²⁴ According to the Pažur, M. (2016). *Rekonstrukcija građanskog odgoja I obrazovanja: koncept, teorije i prakse*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.

²⁵ Web page of the project: <http://www.sayhellototheworld.eu/hr>

međunarodni je projekt koji povezuje djecu u vrtićima i školama videomrežom, gdje se mogu vidjeti uživo, mahati jedni drugima i naučiti prve strane riječi. Mnogo se pažnje posvećuje upoznavanju različitih kultura, tradicija i načina života. Svrha projekta je motivirati djecu kroz različite zanimljive aktivnosti i na taj način naučiti ih otpuštanju stereotipa, predrasuda i netolerancije prema drugačijem razmišljanju, prema strancima, prema osobama s invaliditetom, starijim osobama i sl. To će doprinijeti većoj kvaliteti života, solidarnosti i poštivanju, posebno sada, kada svijet postaje sve otvoreniji i pristupačniji. Svaka škola i vrtić koji sudjeluju u projektu Pozdravi svijet i uspješno provedu program dobit će počasni naziv 'Tolerantni vrtić' / 'Tolerantna škola'. Škole i vrtići tako pokazuju da se djeca uče toleranciji i razumijevanju različitosti u svim oblicima. Primjer jednog projekta koji je održao Say hello to the world koji je povezan s njegovanjem jednakosti čitljiv je u tablici 3.

Tablica 3 Primjer dobre prakse – Implementacija projekta Say hello to the world (vrtić, djeca 6-7 godina)

Tema	Ciljevi	Aktivnosti
Ja – moj identitet	<p>Poticati i voditi djecu u boljem upoznavanju i razumijevanju sebe</p> <p>Razumjeti razlike i sličnosti među djecom</p>	<p>Ovo sam ja! – Djeca se gledaju u ogledalo i slikaju svoj portret gdje ističu sve što im je važno.</p> <p>Moje potrebe i moje želje – Djeca razgovaraju o tome što im je potrebno i što žele. Razgovaraju o tome kako imaju različite želje, a ponekad i različite potrebe.</p> <p>Ja u mjerama – Djeca kroz različite visine i težine raspravljaju o fizičkim razlikama između dječaka i djevojčica.</p> <p>Moj dan – Svako dijete se predstavi u jednom danu. Predstavljaju sve što on/ona jest.</p>
Ja i moja obitelj	<p>Razumjeti različite uloge članova obitelji</p> <p>Razgovarati o razlikama između muškaraca i žena</p>	<p>Ja i moja obitelj – Djeca predstavljaju svoju obitelj kroz ručne oznake njezinih članova. Raspravlja se o razlikama unutar obitelji.</p> <p>Čemu služi mama, čemu tata? – Djeca prezentiraju svoje uloge u obitelji i uloge članova svoje obitelji. Otvorena je rasprava o "mamama" i "tatovim poslovima".</p>

Neki primjeri dobre prakse mogu se pronaći i u projektima koje koordiniraju nevladine organizacije, a koje potiču i daju podršku školama i vrtićima da u svojim institucijama pokreću i raspravljaju o temama rodne ravnopravnosti. Ovakav projekt bio je Obrazovanje za rodnu jednakost kojim koordinira Ženska grupa Izvor²⁶. Cilj 2. modularnog programa projekta bio je prenijeti znanja i vještine o rodnoj ravnopravnosti nositeljima odgojno-obrazovnih aktivnosti, radi širenja programa unutar škola i otvoraanje pitanje važnosti obrazovanja i identiteta. To se potiče kroz podizanje svijesti o diskriminirajućim društvenim stavovima kao i stereotipima o rodu, patrijarhalnoj kulturi, sustavu običajnog prava te omogućavanju razumijevanja koncepta rodne ravnopravnosti i rodno osviještene politike. Primjer dobre prakse bio je projekt jedne osnovne škole koja je realizirala nekoliko aktivnosti: prvo su projekt predstavili učenicima/cama 7. i 8. razreda, zatim nastavničkom vijeću, te na kraju teme predstavili su se na roditeljskim sastancima. Aktivnost je obuhvatila devedeset i devet učenika/ca. Cilj aktivnosti bio je podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti i rodne osjetljivosti. Druga aktivnost uključivala je trideset i šest učitelja/ica. Nastavnici/ce su bili iznenađeni individualnim razmišljanjima učenika/ca i zaključili da bi ova tema trebala imati značajno mjesto u predavanjima. Treća aktivnost obuhvatila je sto šest roditelja kojima su predstavljene ove teme. Roditelji su bili iznimno zainteresirani te su istaknuli važnost češćeg međusobnog razgovora u školi na ovu temu, budući da rijetko razgovaraju sa svojom djecom o tome, a ovaj način razgovora smatraju produktivnim i korisnim za obje strane.

2.5. Projekti o rodnoj ravnopravnosti, djeci, stereotipima, rodno inkluzivnim metodologijama u zadnjih 5 godina

Nakon detaljne analize web stranica glavnih dionika (vladinih i nevladinih institucija), može se zaključiti da je većina projekata u području rodne ravnopravnosti ne dotiče se djece i djetinjstva.

Primjerice, Vladin ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske 2016. i 2017. godine bio je dio twinning projekta Podrška ravnopravnosti spolova čiji je opći cilj bio poboljšati koordiniranu provedbu, praćenje i evaluaciju načela ravnopravnosti spolova. Cilj projekta bio je povećati svijest javnosti i povjerenje u zaštitu od diskriminacije temeljene na spolu. Također će ojačati institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost i učinkovitost pravosuđa u području rodne diskriminacije. Svrha je bila osigurati napredak u rodno osviještenoj politici i

²⁶ Macelaru, M. & Tešija, T. (2010). Obrazovanje za rodnu jednakost. Zagreb: Grafika d.o.o.

eliminaciji rodno utemeljene diskriminacije na svim razinama. Također, u razdoblju od 2013. do kraja 2015. Ured Vlade bio je dio projekta Moj glas protiv nasilja, čiji je cilj bio podizanje svijesti među glavnim dionicima i javnosti o netoleranciji prema svim oblicima nasilja nad ženama i djevojčicama. Sličan projekt održala je i nevladina organizacija Ženska soba, koja je provodila projekt pod nazivom *Protection of women and children survivors of sexual violence and gender based violence during the COVID pandemic* (2020.). Još jedan važan projekt provodi nevladina organizacija B.A.B.E. od 2019. do 2021. nazivom *How Expertise Leads to Prevention, Learning, Identification, Networking and Ending Gender Based Violence* (HELPLINE). Njegov cilj je pružiti učinkovitu podršku i zaštitu žrtvama rodno uvjetovanog nasilja jačanjem kapaciteta svih uključenih u provedbu zaštite.

Nevladine organizacije provode mali projekt na lokalnoj razini aplicirajući za bespovratna sredstva Ministarstva znanosti i obrazovanja na temu Izvanškolskog odgoja i obrazovanja, te Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku na temu Unapređenje usluga za djecu u sustav ranog odgoja i skrbi za djecu – dječji vrtići za skladniji život. Ministarstvo znanosti i obrazovanja godišnje dodjeljuje bespovratna sredstva nevladinim organizacijama (oko 50) u iznosu od oko 3 500 eura za provedbu aktivnosti koje se odnose na obrazovanje o ljudskim pravima i prevenciju nasilja među djecom školske dobi. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku do sada je u sklopu potpore pod nazivom Unapređenje usluga za djecu u sustavu ranog odgoja i obrazovanja – dječji vrtići za skladniji život dogovorilo oko 70 projekata kojima je cilj uvođenje novih programa, prilagoditi radno vrijeme vrtića te omogućiti edukacije za djelatnike/ce vrtića.

Zaključno, ne postoje projekti koji su povezani s promicanjem rodno osviještenog obrazovanja u predškolskim ili nižim osnovnoškolskim ustanovama. Postoje neki projekti koji promiču rodnu ravnopravnost i dotiču se nejednakosti spolova, a čiji bi ciljevi neizravno utjecali na područje obrazovanja.

2.6. Zaključak analize

Ova bi analiza mogla predložiti nekoliko zaključaka. Hrvatska je svoj pravni sustav uskladila s međunarodnim dokumentima koji jamče promicanje i zaštitu ravnopravnosti spolova u svim sferama društva, uključujući obrazovanje. Glavni dokumenti na razini nacionalne politike koji se odnose na ravnopravnost spolova djeluju u nekoliko glavnih područja: nediskriminacija i

jednakost u zakonskom okviru, ukidanje nasilja nad ženama i djevojčicama, politička uključenost i zastupljenost, pravo na rad i usklađivanje obiteljskog i radnog života.

Što se tiče obrazovanja općenito, još uvijek nema fokusa politika na stvaranje rodno osjetljivog obrazovanja ili uključivanja sadržaja o rodnoj ravnopravnosti. Ne postoji sustavni pristup podučavanju i raspravi o rodnim pitanjima s djecom predškolske dobi ili s djecom nižeg osnovnoškolskog obrazovanja. Teme rodne ravnopravnost u neke obrazovne ustanove dolaze samo kroz kratkoročne projekte ili projektne inicijative, a uglavnom ostaju na razini da djeca uče da svi imaju jednaka prava bez obzira na razlike među njima. Ključni odgojno-obrazovni predškolski i osnovnoškolski programi uključuju pitanja rodne ravnopravnosti u području obrazovanja za ljudska prava. Točnije, u školama su te teme dio dvaju predmeta koji su interdisciplinarno uključeni u škole: zdravstveni odgoj i građanski odgoj. No, nažalost, odluka hoće li odgojitelji/ce i učitelji/ce raditi na tim temama u potpunosti je prepuštena njima.

3. Istraživanje o rodnoj ravnopravnosti u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj

3.1. Metodologija

Opći cilj ovog istraživanja bio je ispitati stanje u pogledu rodne ravnopravnosti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju. Istraživanje je imalo tri specifična cilja:

1. Ispitati pristup i interes relevantnih dionika (obrazovnih ustanova, odgojitelja/ica, učitelja/ica, roditelji) za promicanje rodne ravnopravnosti i obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti.
2. Ispitati razinu pripremljenosti (znanja, vještina) relevantnih dionika (odgojitelja/ica, učitelja/ica, roditelja) za promicanje rodne ravnopravnosti i obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti.
3. Ispitati vrijednosti i stavove relevantnih dionika (odgojitelja/ica, učitelja/ica, roditelja) za promicanje rodne ravnopravnosti i obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti.

Istraživanje je provedeno putem online upitnika koji su osmišljeni za potrebe ovog istraživanja.

Upitnik za student/ice sadržavao je 13 pitanja: 3 pitanja o općim demografskim podacima, 6 pitanja vezanim uz dosadašnje iskustvo u obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti i 4 pitanja o potencijalnom budućem razvoju obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti.

Upitnik za učitelje/ice sadržavao je 17 pitanja: 6 pitanja o općim demografskim podacima, 7 pitanja vezanim uz dosadašnje iskustvo vezano uz obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti i 4 pitanja o potencijalnom budućem razvoju obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti.

Upitnik za roditelje sadržavao je 21 pitanje: 4 pitanja o općim demografskim podacima, 12 pitanja vezanim uz dosadašnje iskustvo vezano uz obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti i 5 pitanja o potencijalnom budućem razvoju obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti.

3.2. Uzorak

Sveukupno, upitnik su ispunile 33 osobe koje već rade u dječjim vrtićima i školama (odgojitelji/ce, učitelji/ce razredne nastave, školski savjetnici/ce, ravnatelji/ce), 15 studenata/ica predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja i 34 roditelja. Neke karakteristike ispitanih grupa čitljive su iz Tablice 4.

Tablica 4. Karakteristike uzorka

	Praktičari/ke	Studentice	Roditelji
Broj	33	15	35
Rod	31 Ž / 2 M	15 Ž	30 Ž / 4 M
Otkuda?	24 vrtića / 9 škola	10 studentica predškolskog / 5 studentica osnovnoškolskog obrazovanja	Stupanj obrazovanja: Osnovnoškolsko – 1 Srednjoškolsko – 2 Visoko obrazovanje – 27 Doktorat – 3
Tko točno?	2 Ravnatelj/ice 6 Vanjskih/e stručnjaka/inje 21 Odgojitelj/ca 4 Učitelj/ce	3. godina – 4 studentice 4. godina – 3 studentice 5. godina – 8 studentica	1 dijete – 14 2 djece – 19 3 djece – 1
Nešto više o njima...	1 – 30 godina iskustva rada (M = 8.8)	-	25 djece – Ž 30 djece – M Dob od 1 – 18 godina (M = 5.8)

3.3. Rezultati

3.3.1. Razina početnog obrazovanja: studentice

Studentice smatraju da su se s temom rodne ravnopravnosti *rijetko* doticale (M = 3,06). Odgovarajući na otvoreno pitanje, gdje su zamoljene da ukratko objasne što je rodna ravnopravnost, većina je to objasnila kao *ravnopravnost muškarca i žene*. Neke od njih su dodale dodatna objašnjenja kao što su: *jednaka prava u obrazovanju, radu itd., ili davanje istih mogućnosti, uvjeta rada i prilika za napredak svim rodovima*. Zanimljiv je odgovor da su rodna ravnopravnost *stereotipi prema muškim odgojiteljima*. Također, u jednom je odgovoru rečeno da se radi o *ravnopravnosti prema rodnom identitetu koji nije povezan sa spolom osobe*. Kada su upitane za primjer situacije u kojoj se razgovaralo o rodnoj ravnopravnosti tijekom inicijalnog obrazovanja, većina ih je rekla da je za njih važna tema ona o *feminizaciji zanimanja (predškolskih) odgojitelja/ica*. Tek je nekoliko studentica došlo do nekih drugačijih primjera kao što su rasprava o tome zašto majke uvijek idu na porodiljni dopust i rasprava da su žene nesposobne za fizički posao.

Sudionice istraživanja također su upitane kako bi u svom radu implementirale teme o rodnoj ravnopravnosti. Većina njih je rekla da bi o profesijama razgovarale tako da istaknu da su sva zanimanja i za žene i za muškarce. Jedna je ideja bila dati djevojčici u školi da igra ulogu dječaka, a druga je bila da se svojoj djeci omogući da rade što god žele na satu tjelesnog odgoja (djevojčice mogu igrati nogomet, a dječaci odbojku). Jedan primjer je bio vrlo zanimljiv, a

pokazuje neznanje u pogledu rodne ravnopravnosti/ravnopravnosti spolova. Sudionica je rekla: *Donijela bih u školu dva jaja i razbila bih ih pred djecom. Pitala bih ih "koja je razlika između ta dva jaja? Nema je! Jer izgled se razlikuje, ali je naša anatomija potpuno ista.*

Nadalje, studentice su upitane jesu li prepoznale tijekom inicijalnog obrazovanja da postoji interes za razgovor i učenje o rodnoj ravnopravnosti. Većina njih smatra da postoji neki interes (N = 8), a malo njih da ima dovoljno interesa (N = 6). Teme s kojima su se studentice susrele tijekom dosadašnjeg studija čitljive su iz Tablice 5. Najmanje se susreću s temama rodne ravnopravnosti/ravnopravnosti spolova i vršnjačkog nasilja, a sve su istaknule da se često susreću s temama nenasilnog rješavanja sukoba i ljudskih/dječjih prava.

Tablica 5. Koliko ste često tijekom inicijalnog obrazovanja razgovarale o sljedećim temama?

	Nikada	Rijetko	Često
	Row Valid N %	Row Valid N %	Row Valid N %
Rodna ravnopravnost / ravnopravnost spolova	0.0%	53.3%	46.7%
Stereotipi i predrasude	0.0%	6.7%	93.3%
Nenasilno rješavanje sukoba	0.0%	0.0%	100.0%
Vršnjačko nasilje	0.0%	13.3%	86.7%
Diskriminacija	0.0%	6.7%	93.3%
Ljudska/dječja prava	0.0%	0.0%	100.0%

Od studentica je zatraženo da na skali od 1 do 5 procijene koliko se osjećaju spremnima (u pogledu znanja i vještina) za rješavanje nekih važnih pitanja za rodnu ravnopravnost (Tablica 6). Osjećaju se najbolje pripremljene za: prepoznavanje spolnih/rodnih stereotipa i predrasuda (M = 4,40, SD = 0,632), prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u slikovnicama i školskim materijalima (M = 4,33, SD = 0,617) i prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u skupini djece (M = 4,20, SD = 0,755). S druge strane, smatraju da su najmanje pripremljene za primjenu međunarodnih i nacionalnih dokumenata iz područja rodne ravnopravnosti (M = 2,47, SD = 1,125), za stvaranje spolno/rodno ravnopravne atmosfere u grupi ili razredu (M = 3,40, SD = 0,828) i za bavljenje rodno uvjetovanim (vršnjačkim) nasiljem (M = 3,67, SD = 0,976).

Tablica 6. Percepcija studentica o razini znanja i vještina u različitim područjima rodne ravnopravnosti (M, SD)

	M	SD
Implementiranje međunarodnih i nacionalnih dokumenata u području rodne ravnopravnosti.	2.47	1.125
Stvaranje spolno/rodno ravnopravne atmosfere u grupi ili razredu.	3.40	.828
Bavljenje rodno uvjetovanim (vršnjačkim) nasiljem.	3.67	.976
Implementiranje radnih metoda koje potiču rodnu ravnopravnost/ravnopravnost spolova.	3.80	.941
Poticanje odnosa u grupama djece ili razredima koji se temelje na rodnoj ravnopravnosti/ravnopravnosti spolova.	3.87	.915
Adekvatno reagiranje na situacije spolne/rodne diskriminacije.	3.93	1.100
Razbijanje spolnih/rodnih stereotipa i predrasuda.	4.07	.961
Poticanje i razvoj nenasilne komunikacije među djecom.	4.07	.884
Prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u vodstvu institucija.	4.07	.961
Poticanje i razvoj nenasilne komunikacije prema djeci.	4.13	.990
Prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u grupama djece.	4.20	.775
Prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u slikovnicama i školskim materijalima.	4.33	.617
Prepoznavanje spolnih/rodnih stereotipa i predrasuda.	4.40	.632

Na kraju, studentice su upitane kakva im je podrška potrebna i od koga je očekuju kako bi mogle kvalitetnije raditi na temama rodne ravnopravnosti. Gotovo sve su rekle da će im trebati podrška roditelja i vanjskih stručnjaka/inja. Neke od njih spomenule su druge učitelje/ice i ravnatelje/ice, a rijetke su se sjetili resornog ministarstva i fakulteta.

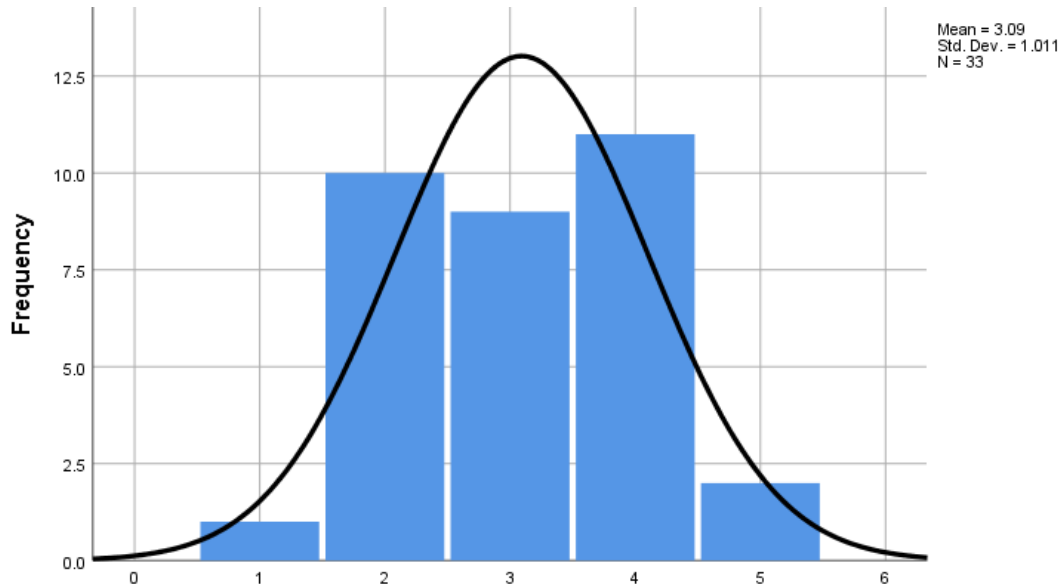
U Tablici 7 vidljivi su neki stavovi studentica prema rodnoj ravnopravnosti. Većina studentica donekle se slaže da razumiju pojam rodne ravnopravnosti ($M = 3,76$, $SD = 0,71$) i da su spremne o tome podučavati druge ($M = 2,70$, $SD = 0,92$). Oko četvrtine njih se ne slaže da roditelji (33,4%), vrtići (24,3%) ili škole (27,3%) rade na razvijanju stavova djece o važnosti i promicanju rodne ravnopravnosti. Studentice smatraju da je obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti njima važnije ($M = 4,18$, $SD = 0,88$) nego drugima ($M = 2,94$, $SD = 0,90$). Zapravo, četvrtina njih smatra da obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti drugima uopće nije važno.

Tablica 7 Stavovi studentica o važnosti obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti i njenog promicanja (Legenda: 1 – uopće se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – donekle se slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem)

	1	2	3	4	5	M	SD
Razumijem koncept rodne ravnopravnosti.	0.0%	0.0%	39.4%	45.5%	15.2%	3.76	.71
Spremna sam podučavati druge o rodnoj ravnopravnosti.	0.0%	12.1%	24.2%	45.5%	18.2%	3.70	.92
Roditelji odgajaju svoju djecu po načelima rodne ravnopravnosti.	6.1%	27.3%	48.5%	18.2%	0.0%	2.79	.82
Djeca u vrtićima razvijaju stavove važne za postizanje rodne ravnopravnosti.	6.1%	18.2%	33.3%	39.4%	3.0%	3.15	.97
Djeca u školama razvijaju stavove važne za postizanje rodne ravnopravnosti.	6.1%	21.2%	45.5%	21.2%	6.1%	3.00	.97
Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti mi je važno.	0.0%	6.1%	12.1%	39.4%	42.4%	4.18	.88
Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti važno je drugima.	9.1%	15.2%	48.5%	27.3%	0.0%	2.94	.90

3.3.2. Razina prakse: zaposlenici/ce vrtića i škola

Praktičari/ke smatraju da su se s temom rodne ravnopravnosti (Slika 1) doticali *rijetko* do *često* ($M = 3,09$).

Slika 1. Percepcija praktičara/ki o tome koliko su često bili u kontaktu s temom rodne ravnopravnosti (1-nikad, 2-vrlo rijetko, 3-rijetko, 4-često, 5-vrlo često)

Odgovarajući na otvoreno pitanje, gdje je od njih traženo da ukratko objasne što je rodna ravnopravnost, većina je to objasnila kao *ravnopravnost muškarca i žene*. Neki od njih su dodali dodatna objašnjenja kao što su: *jednaka prava u obrazovanju ili ista plaća žena i muškaraca*. Neki od odgovora bili su usmjereni na stavove, kao što su: *bez stereotipa i predrasuda, gledanje ljudi prema njihovim vještinama, a ne po spolu i tolerancija različitosti*. Nadalje, sudionici/ce istraživanja zamoljeni su navesti jedan primjer kada su se u svom radu doticali teme rodne ravnopravnosti. U odgovorima se mogu izdvojiti tri skupine primjera: (1) tijekom stručnog usavršavanja; (2) u raspravama o muškim odgojiteljima; i (3) u skupini djece kada djevojčice biraju igračke “za djevojčice”, a dječaci “za dječake”. U raspravi je spomenut zanimljiv primjer o muškim odgojiteljima: “*Odgojitelj sam vodi predškolsku skupinu djece (3-6 godina). Njegovim radom su jako zadovoljni i roditelji i djeca. Onda dolazi do situacije da djeca iz te grupe idu na izlet za zimske praznike. Roditelji su zabrinuti kako će se on brinuti o njezi djevojčica (tuširanje) tijekom izleta. Nisu htjeli pristati da djeca idu na izlet dok se ne dogovori da će za tuširanje djevojčica brinuti njegova ženska kolegica iz druge grupe*”.

Spominje se još jedan zanimljiv primjer u vezi s igračkama "djevojčica" i "dječaka". *Jedan/na praktičar/ka je rekao/la da se susreo/la s nezadovoljstvom roditelja jer se njihovo muško dijete igra sa ženskim igračkama (lutkama, čuvanja bebe).*

Jedno od pitanja sudionicima/cama istraživanja bilo je da navedu neku aktivnost koju bi mogli provoditi u svom svakodnevnom radu na promicanju rodne ravnopravnosti. Praktičari/ke su najčešće, kao i studentice, domišljali aktivnosti vezanih uz razgovor o različitim poslovima i profesijama ističući da su sve one i za žene i za muškarce. Također, rekli su da bi mogli poticati dječake i djevojčice da se igraju sa svim dostupnim igračkama, bez obzira za koji "spol" su namijenjene. Nekoliko sudionika/ca došlo je na ideju o različitim obrazovnim aktivnostima kao što su edukacija za učitelje/ice, podizanje svijesti o stereotipima i predrasudama kod odgojitelja/ica i roditelja te radionice za roditelje usmjerene na ulogu oca u „ženskim kućnim poslovima“. Spomenute su različite metode koje bi se mogle koristiti u obradi tema rodne ravnopravnosti, primjerice, kazalište potlačenih, vršnjačka medijacija, radionice s promjenom uloga, te izrada različitih slikovnica i plakata za edukaciju djece o toj temi.

Praktičari/ke su upitani postoji li, prema njihovoj percepciji, interes za rad na temama rodne ravnopravnosti u dijelu obrazovnog sustava u kojem rade. Većina ih je rekla da je interes vrlo mali (42% odgovora) ili mali (42%). Kako bi obrazložili svoje odgovore, kazali su da nedostaje edukacija na tu temu i da je to tema koja se rijetko otvara, možda samo u kontekstu prihvaćanja različitosti. Nekoliko odgovora zapravo naglašava da postoji nedostatak znanja o tome, na primjer: „*Vjerujem da se ljudi ne žele baviti time i često govore ili rade nešto što je povezano s rodnom neravnopravnošću*“ ili „*Ljudi ponekad pričaju o tome, ali nisam baš siguran/na da uopće znaju o čemu govore*“. Također, nekoliko sudionika/ca je istaknulo da je problem nedostatak sustavnog pristupa ovoj temi, a ako se tema i pojavi, to je zbog interesa pojedinaca/ki: „*Pojedinci/ke počinju pričati o ovoj temi, ali nema daljnjih interesa od strane drugih*“. Nadalje, zabilježeno je nekoliko odgovora poput: „*Nikad ni s kim na radnom mjestu nisam razgovarao/la o ovoj temi*“. Nekoliko zanimljivih odgovora zapravo ukazuje na vrlo mali interes ljudi u obrazovnom sustavu za rodnu ravnopravnost. Na primjer, jedna osoba kaže: „*U praksi ima mnogo gorućih problema, pa nije bilo vremena za ovu temu*“, a druga ističe: „*Većina ljudi se ne bavi "višim" životnim pitanjima i problemima, oni se samo brinu o svojim egzistencijalnim problemima*“. Potreba da se više razgovara i educira o toj temi iščitava se i iz nekih odgovora koji upućuju na postojanje različitih predrasuda, pa i diskriminacijskih situacija u svakodnevnom radu: „*Smatram da „starije“ kolegice nisu pristalice muških odgojitelja, ali*

ja im se zapravo jako veselim”, “Nikad nisam razgovarala o ovoj temi sa svojim kolegama/icama, ali ponekad kada razgovaram s očevima imam osjećaj da mi pristupaju s “visine” samo zato što sam žena.” ili “Budući da radim u maloj zajednici, vjerujem da su stavovi o rodnoj ravnopravnosti prilično konzervativni. To je vidljivo u komunikaciji s roditeljima te bakama i djedovima”. Važno je napomenuti da nekoliko ljudi vjeruje da o ovoj temi uopće nema potrebe raspravljati zato što rade u pretežno ženskom okruženju, gdje ne prepoznaju neravnopravnost ili diskriminaciju. To je vidljivo iz sljedećih odgovora: “Jednostavno se ove teme ne pojavljuju, jer radimo u okruženju gdje je ženski rod dominantan i nije ugrožen”. Iz svih dobivenih odgovora vidljivo je da postoji nedostatak znanja, interesa ili čak sustavne edukacije o rodnoj ravnopravnosti u praksi odgojno-obrazovnih ustanova, no uključivanje tih tema moglo bi naići na određene prepreke jer kako kaže jedna osoba: „Postoji otpor prema svemu što nije dio postojećeg kurikuluma”.

Praktičari/ke su upitani koliko su se često tijekom svojih stručnih usavršavanja i edukacija susrele s različitim temama o rodnoj ravnopravnosti. Njihovi odgovori čitljivi su u Tablici 8. Sve u svemu, rijetko se obrazuju i usavršavaju u ovom području. Više od tri četvrtine sudionika/ca istraživanja nikada nije bilo uključeno u obrazovanje ili obuku na temu rodne ravnopravnosti/ravnopravnosti spolova. Ista je situacija za otprilike polovicu praktičara/ki u vezi s temama diskriminacije, stereotipa i predrasuda. Moglo bi se zaključiti da postoji nešto više edukacija iz područja nenasilnog rješavanja sukoba i ljudskih/dječjih prava, no ipak nešto manje od jedne trećine sudionika/ica istraživanja nikada nije sudjelovalo u edukaciji na te teme.

Tablica 8 Koliko ste često bili uključeni u obrazovanje ili obuku na sljedeće teme?

	Nikada	Jednom	Više od jednom
	Row Valid N %	Row Valid N %	Row Valid N %
Rodna ravnopravnost/ ravnopravnost spolova	75.8%	15.2%	9.1%
Stereotipi i predrasude	42.4%	30.3%	27.3%
Nenasilno rješavanje sukoba	30.3%	18.2%	51.5%
Vršnjačko nasilje	30.3%	30.3%	39.4%
Diskriminacija	48.5%	18.2%	33.3%
Ljudska/dječja prava	24.2%	21.2%	54.5%

Praktičari/ke su zamoljeni da na skali od 1-5 procijene koliko se osjećaju spremnima (u pogledu znanja i vještina) za rješavanje nekih važnih pitanja za rodnu ravnopravnost (Tablica 9). Osjećaju se najbolje pripremljenima za poticanje i razvoj nenasilne komunikacije prema djeci ($M = 3,94$, $SD = 1,20$) te za poticanje i razvoj nenasilne komunikacije među djecom ($M = 3,82$,

SD = 1,24). Također smatraju da su umjereno pripremljeni za prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u skupini djece (M = 3,39, SD = 1,14) te za prepoznavanje spolnih/rodnih stereotipa i predrasuda. Procjena praktičara/ke je da su najmanje pripremljeni za primjenu međunarodnih i nacionalnih dokumenata iz područja rodne ravnopravnosti (M = 1,82, SD = 0,88), za adekvatno reagiranje na situacije spolne/rodne diskriminacije (M = 2,76, SD = 1,20) i za bavljenje rodno uvjetovanim (vršnjačkim) nasiljem (M = 2,82, SD = 1,16). Važno je napomenuti da oko 80% sudionika/ca istraživanja smatra da uopće nisu ili su malo spremni za implementaciju međunarodnih i nacionalnih dokumenata iz područja rodne ravnopravnosti. Nadalje, njih oko 40% uopće nije ili je malo pripremljeno za adekvatnu reakciju na situacije spolne/rodne diskriminacije i za suočavanje s rodno uvjetovanim (vršnjačkim) nasiljem. Čak i uz situacije u kojima se praktičari osjećaju ugodnije, postoji visok postotak onih koji smatraju da uopće nisu ili su malo spremni adekvatno reagirati ili čak prepoznati situacije spolne/rodne diskriminacije. Primjerice, 15% sudionika/ca istraživanja osjeća da nije uopće ili je malo pripremljeno za poticanje i razvoj nenasilne komunikacije između djece ili prema djeci. Isto osjeća oko 20% praktičara/ki za situacije u kojima trebaju prepoznati spolne/rodne stereotipe i predrasude ili prepoznati situacije spolne/rodne diskriminacije na bilo kojoj razini (u razredu, u slikovnicama/udžbenicima ili u procesima vođenja institucija).

Tablica 9. Percepcija praktičara o razini znanja i vještina u različitim područjima rodne ravnopravnosti (M, SD)

	M	SD
Implementiranje međunarodnih i nacionalnih dokumenata u području rodne ravnopravnosti.	1.82	0.88
Adekvatno reagiranje na situacije spolne/rodne diskriminacije.	2.76	1.20
Bavljenje rodno uvjetovanim (vršnjačkim) nasiljem.	2.82	1.16
Implementiranje radnih metoda koje potiču rodnu ravnopravnost / ravnopravnost spolova.	2.85	1.33
Stvaranje spolno/rodno ravnopravne atmosfere u grupi ili razredu.	3.03	1.36
Poticanje odnosa u grupama djece ili razredima koji se temelje na rodnoj ravnopravnosti / ravnopravnosti spolova.	3.09	1.35
Razbijanje spolnih/rodnih stereotipa i predrasuda.	3.18	1.26
Prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u vodstvu institucija.	3.18	1.21
Prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u slikovnicama i školskim materijalima.	3.36	1.17
Prepoznavanje spolnih/rodnih stereotipa i predrasuda.	3.39	1.26
Prepoznavanje spolne/rodne diskriminacije u grupama djece.	3.39	1.14
Poticanje i razvoj nenasilne komunikacije među djecom.	3.82	1.24
Poticanje i razvoj nenasilne komunikacije prema djeci.	3.94	1.20

I ova skupina sudionika/ca istraživanja upitana je kakva im je podrška potrebna i od koga je očekuju kako bi sa svoje pozicije više doprinijeli obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti. Navedeni su gotovo svi dionici, od ministarstva i fakulteta, preko nacionalne agencije za odgoj i obrazovanje, do školskih stručnjaka/inja, ravnatelja/ica, kolega/ica i roditelja. Također, neki od njih su rekli da bi mogli koristiti literaturu, koja bi bila kratka, konkretna s primjerima dobre prakse ili čak izravne radionice koje bi mogli implementirati u svom radu.

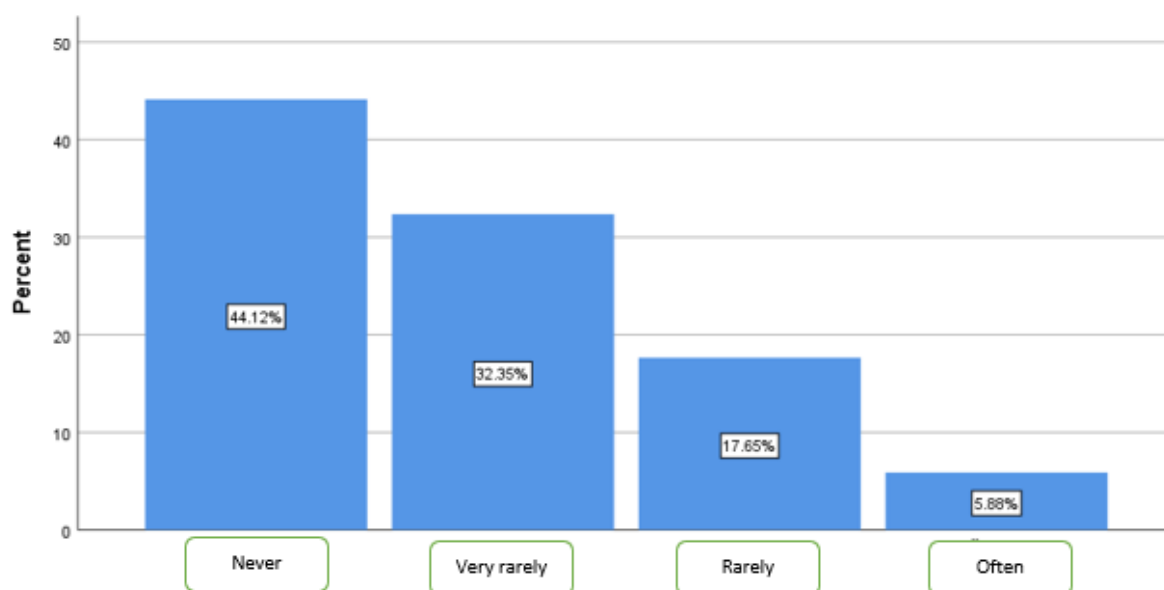
Što se tiče nekih njihovih općih stavova o rodnoj ravnopravnosti, prilično su uvjereni da razumiju koncept ($M = 4,47$, $SD = 0,64$) i spremni su podučavati druge o tome ($M = 4,40$, $SD = 0,83$). Smatraju da predškolske ustanove ($M = 3,53$, $SD = 1,13$) i škole ($M = 3,67$, $SD = 1,11$) umjereno razvijaju stavove djece o važnosti i promicanju rodne ravnopravnosti. Ipak, smatraju da roditelji čak manje nego obrazovne institucije odgajaju svoju djecu prema načelima rodne ravnopravnosti ($M = 2,93$, $SD = 0,80$). Praktičari/ke smatraju da je obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti važnije za njih ($M = 4,40$, $SD = 0,91$) nego za druge ($M = 3,53$, $SD = 0,63$). Točnije, 66,7% sudionika/ca istraživanja u potpunosti se slaže da im je obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti važno, no samo 6,7% njih bira taj odgovor kada odgovara na isto pitanje o drugima.

Tablica 10. Stavovi praktičara/ki o važnosti obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti i njenog promicanja (Legenda: 1 – uopće se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – donekle se slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem)

	1	2	3	4	5	M	SD
Razumijem koncept rodne ravnopravnosti.	0.0%	0.0%	6.7%	40.0%	53.3%	4.47	.64
Spremna sam podučavati druge o rodnoj ravnopravnosti.	0.0%	0.0%	20.0%	20.0%	60.0%	4.40	.83
Roditelji odgajaju svoju djecu po načelima rodne ravnopravnosti.	0.0%	26.7%	60.0%	6.7%	6.7%	2.93	.80
Djeca u vrtićima razvijaju stavove važne za postizanje rodne ravnopravnosti.	0.0%	26.7%	13.3%	40.0%	20.0%	3.53	1.13
Djeca u školama razvijaju stavove važne za postizanje rodne ravnopravnosti.	0.0%	20.0%	20.0%	33.3%	26.7%	3.67	1.11
Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti mi je važno.	0.0%	0.0%	26.7%	6.7%	66.7%	4.40	.91
Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti važno je drugima.	0.0%	0.0%	53.3%	40.0%	6.7%	3.53	.64

3.3.3. Razina obitelji: roditelji

Roditelji su važni dionici u obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti. Važno je koliko o njoj znaju, kakvi su njihovi stavovi i naravno kako se ponašaju. Više od polovice roditelja koji su sudjelovali u istraživanju (55,9%) tvrdi da su često čuli za koncept rodne ravnopravnosti. Oko jedne petine njih (20%) nikada ili je vrlo rijetko raspravljalo o ovom konstrukt. No, čini se da kad o rodnoj ravnopravnosti pričaju, pričaju na drugim mjestima, a ne u obrazovnim institucijama, jer većina njih (44,1%) tvrdi da se nikada nisu upoznali s konstruktom rodne ravnopravnosti iz obrazovne ustanove u koju je njihovo dijete uključeno, odnosno iz programa predškole ili osnovne škole (Slika 2).

Slika 2. Percepcija roditelja o tome koliko su često čuli za rodnu ravnopravnost u kontaktu s obrazovnom ustanovom koju pohađa njihovo dijete

Kada su roditelji zamoljeni da objasne doticaj s rodnom ravnopravnošću koji su imali u radu obrazovne ustanove koju njihovo dijete pohađa, sjetili su se primjera kao što su: Majčin dan i Dan očeva te neka iskustva kada su se dječaci igrali “igara za djevojčice” (npr. s lutkama, kuhanja, pečenja). Neki od njih došli su do primjera rodne neravnopravnosti, poput komentara odgojitelja/ica: “dečki k’o dečki”. Rad odgojitelja i odgojiteljica na rodnoj ravnopravnosti roditelji uglavnom vide kroz puštanje djece oba spola da se igraju s bilo kojom igračkama.

Roditelji koji su bili uključeni u istraživanje upitani su smatraju li da je za njihovo dijete važno da se susreću s temama iz područja rodne ravnopravnosti, a 94,1% njih je odgovorilo potvrdno. Smatraju da bi djeca o ovoj temi trebala čuti u obitelji, ali i u programima obrazovnog sustava. Međutim, njih 73,53% svjesno je da njihova djeca tijekom dosadašnjeg školovanja nisu došla

u kontakt s konceptom rodne ravnopravnosti te vjerojatno zbog toga većina njih smatra da ne postoji ili je vrlo mali interes predškolskog (64,7% roditelja) i osnovnoškolskog (50,0% roditelja) obrazovanja za rad na temama iz područja rodne ravnopravnosti. Smatraju da za ovu temu nema sustavnog pristupa niti interesa institucija, da, ako se o tome i govori, to dolazi od pojedine odgojiteljice. Neki od njih su spomenuli da postoje “veći problemi od ovog”, da se uglavnom “prati kurikulum” te da je “previše administrativnih poslova i djece u grupi da bi odgojiteljice mogle raditi na nečemu dodatnom”. Nekoliko je roditelja reklo da same odgojiteljice zapravo često promiču neke spolne i rodne stereotipe poput: “*S djevojčicama je lakše raditi*” ili “*To su dječaci, nemirni su i svađaju se*”. S druge strane, tvrde da ni oni sami sa svojom djecom nisu razgovarali o temama koje su vezane uz rodnu ravnopravnost / ravnopravnost spolova. Točnije, 58,82% roditelja reklo je da su o tim temama razgovarali nikad ili vrlo rijetko. Ipak, 35,29% tvrdi da o tome često razgovara. Roditelji vide svoju ulogu u promicanju rodne ravnopravnosti na dva glavna načina: da budu uzor i da djeluju aktivno. Većina njih govori o svojoj ulozi tako da su model neprovođenja rodne neravnopravnosti. Primjeri za to su: nema muških i ženskih kućanskih poslova, i dječaci i djevojčice moraju raditi sve iste stvari u kućanstvu i igraju se sa svojom djecom svih igara bez obzira na spol. Neki od njih svoju ulogu vide aktivnije, poput pričanja o situacijama u kojima je bila prisutna rodna neravnopravnost, stvaranja kritičkog mišljenja prema postojećim stereotipima i predrasudama ili čitanja različitih slikovnica u kojima je ta tema prisutna. Vjeruju da bi mogli iskoristiti određenu podršku za rodno ravnopravnije roditeljstvo, a kao glavne dionike koje bi mogli iskoristiti u ovom području ciljaju: škole, predškolske ustanove, nevladine organizacije i na kraju cijelu zajednicu i obrazovni sustav. Uglavnom govore o podršci u organizaciji različitih edukacija i radionica za roditelje.

Važan dio doprinosa roditelja obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti jesu njihovo ponašanje (Tablica 11) i stavovi (Tablica 12) prema tome. Sudionici/ce istraživanja bili su zamoljeni da procijene koliko se često u prosječnom tjednu ponašaju na određen način: nikad, jednom, nekoliko puta tjedno, svaki dan i nekoliko puta tijekom dana. Bilo je 5 ponašanja koja promiču rodnu ravnopravnost, ali i 5 ponašanja koja potiču seksualne i rodne stereotipe. Najrjeđe roditelji govore djetetu da se ne ponaša na neki način jer to nije tipično za njegov rod ($M = 1,03$, $SD = 0,17$) odnosno kažu djetetu da se mora ponašati na neki način jer je to tipično za njegov rod ($M = 1,06$, $SD = 0,24$). Druga ponašanja koja se temelje na rodnim stereotipima također se ne događaju često, no važno je istaknuti da oko trećine (29,4%) roditelja jednom ili nekoliko puta tjedno opravdava neko ponašanje djeteta izjavom: to je normalno za njega je on

dečko ili to je za nju normalno, ona je curica. Također, petina (20,5%) svih sudionika/ca istraživanja svaki tjedan ili čak češće uspoređuje dijete s roditeljem istog roda u situaciji kada dijete radi nešto tipično za taj rod (npr. kada djevojčica čisti kaže: baš kao i njezina mama).

Tablica 11. Percepcija roditelja o učestalosti njihovog ponašanja tijekom prosječnog tjedna

	Nikad	Jednom / Par puta tijekom tjedna	Svaki dan / Par puta dnevno	M	SD
Kažete djetetu da se ne ponaša na neki način jer to nije tipično za njegov rod (npr. ne plači kao djevojčica).	97.1%	2.9 %	0.0%	1.03	.17
Kažete djetetu da se mora ponašati na neki način jer je to tipično za njegov rod (npr. dječak si, moraš se lijepo ponašati prema djevojčicama).	94.1%	5.9%	0.0%	1.06	.24
Neko ponašanje djeteta opravdavate time što kažete: to je normalno za njega, dječak je.	70.6%	29.4%	0.0%	1.32	.53
Dijete uspoređujete s roditeljem istog roda u situaciji kada dijete radi nešto tipično za taj rod (npr. kad djevojčica čisti kažete: baš kao i njezina mama).	79.4%	17.6%	2.9%	1.29	.68
S djetetom razgovarate o različitim ulogama koje bi trebalo preuzeti zbog svog roda (npr. mama bi trebala kuhati).	88.2%	8.8%	2.9%	1.18	.58
Potičete djecu na obavljanje kućanskih poslova koji nisu tipični za njihov rod (npr. dječake da kuhaju s mamom).	5.9%	44.1%	50.0%	3.44	1.16
Dijete oblačite u boje koje nisu tipične za njegov rod (npr. dječake oblačite u ljubičastu boju).	0.0%	61.7%	38.3%	3.21	.88
S djecom provoditi aktivnosti koje nisu tipične za njihov rod (npr. igrate nogomet s djevojčicama).	0.0%	47.0%	53.0%	3.53	1.05
Čitate djetetu slikovnice koje nisu tipične za njegov rod (npr. djevojčicama čitate o gusarima).	8.8%	44.2%	47.0%	3.21	1.27
Razgovarate s djetetom o rodno i spolnoj neravnopravnosti.	35.3%	41.2%	23.5%	2.38	1.30

Roditelji najčešće tijekom prosječnog tjedna provode aktivnosti ($M = 3,53$, $SD = 1,05$) s djecom koje nisu tipične za njihov rod (npr. igraju nogomet s djevojčicama ili plešu s dječacima) i potiču djecu na obavljanje kućanskih poslova ($M = 3,44$, $SD = 1,16$) koji nisu tipični za njegov rod (npr. dječake da kuhaju s mamom). Ipak, još uvijek postoji 8,8% roditelja koji djetetu nikada ne čitaju slikovnice koje nisu tipične za njegov rod i njih 5,9% koji nikada

ne potiču djecu na kućne poslove koji nisu tipični za njegov rod. Konačno, 35,3% sudionika istraživanja nikada sa svojom djecom ne razgovara o spolnoj i rodnoj neravnopravnosti.

U Tablici 12 čitljivi su stavovi nekih roditelja o odgoju djece različitih rodova. Tvrdnje s kojima se roditelji najviše slažu su one koje se odnose na njihovu ulogu u borbi protiv rodne neravnopravnosti. Svi roditelji uključeni u istraživanje vjeruju da roditelji svojim ponašanjem mogu doprinijeti smanjenju spolne i rodne diskriminacije ($M = 4,85$, $SD = 0,36$) te da su roditelji vrlo važni u promicanju rodne ravnopravnosti/ravnopravnosti spolova ($M = 4,79$, $SD = 0,48$). Međutim, nisu toliko sigurni da roditelji svojim ponašanjem mogu doprinijeti razvoju ili razbijanju stereotipa i predrasuda ($M = 3,21$, $SD = 0,59$). Postoji visoka razina uvjerenja da dječake i djevojčice treba odgajati jednako ($M = 4,47$, $SD = 0,61$). Ipak, polovica roditelja (50,0%) smatra da dječake treba češće podsjećati na spolnu/rodnu diskriminaciju. Nadalje, četvrtina roditelja se donekle slaže ili slaže da djevojčice više zanima kuhanje i pečenje nego dječake (26,4%) te da je dječacima potrebno više sportskih aktivnosti unutar tjedan dana (29,4%).

Tablica 12. Stavovi roditelja o odgoju dječaka i djevojčica

	Ne slažem se	Donekle se slažem	Slažem se	M	SD
Djevojčice i dječake treba odgajati jednako.	0.0%	5.9%	94.1%	4.47	.61
Djevojčice bi češće trebalo podsjećati na spolnu/rodnu diskriminaciju.	35.3%	20.6%	44.1%	3.12	1.12
Dječake bi češće trebalo podsjećati na spolnu/rodnu diskriminaciju.	29.4%	20.6%	50.0%	3.26	1.21
Djevojčice češće pomažu oko kućanskih poslova.	61.8%	17.6%	20.6%	2.29	1.12
Djevojčice više nego dječake zanima kuhanje i pečenje.	73.6%	17.6%	8.8%	1.94	.98
Dječaci tjedno trebaju više sportskih aktivnosti.	70.6%	11.8%	17.6%	2.15	1.16
Dječake više nego djevojčice zanima popravljivanje stvari oko kuće.	79.4%	11.8%	8.8%	1.91	.93
Roditelji su vrlo važni u promicanju rodne ravnopravnosti i ravnopravnosti spolova.	0.0%	2.9%	97.1%	4.79	.48
Roditelji svojim ponašanjem mogu doprinijeti smanjenju spolne i rodne diskriminacije.	0.0%	0.0%	100.0%	4.85	.36
Roditelji svojim ponašanjem mogu doprinijeti razvoju ili razbijanju stereotipa i predrasuda.	0.0%	88.2%	11.8%	3.21	.59

Na kraju, roditelji su zamoljeni da procijene neke tvrdnje o važnosti obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti (Tablica 13). Većina se slaže ili se u potpunosti slaže da razumiju pojam rodne ravnopravnosti ($M = 4,38$, $SD = 0,70$) i da su spremni o tome podučavati druge ($M = 4,24$, $SD = 0,89$). Oko jedne trećine njih ne slaže se da djeca u vrtiću (26,6%) ili u školi (32,3%) razvijaju stavove prema ravnopravnosti spolova. Smatraju da su roditelji još manje uključeni u odgoj djece prema načelima ravnopravnosti spolova, odnosno 50,0% sudionika/ca istraživanja ne slaže se da roditelji to uopće rade. Roditelji smatraju da im je obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti važno ($M = 4,35$, $SD = 0,88$), ali da nije toliko važno drugima ($M = 2,74$, $SD = 0,79$).

Tablica 13. Stavovi roditelja o važnosti obrazovanja i promicanja rodne ravnopravnosti. (Legenda: 1 – Uopće se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – donekle se slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem)

	1	2	3	4	5	M	SD
Razumijem koncept rodne ravnopravnosti.	0.0%	2.9%	2.9%	47.1%	47.1%	4.38	.70
Spreman/na sam podučavati druge o rodnoj ravnopravnosti.	2.9%	0.0%	11.8%	41.2%	44.1%	4.24	.89
Roditelji svoju djecu odgajaju po načelima rodne ravnopravnosti.	8.8%	41.2%	26.5%	8.8%	14.7%	2.79	1.20
Djeca u vrtiću razvijaju svoje stavove prema rodnoj ravnopravnosti.	5.9%	20.6%	35.3%	23.5%	14.7%	3.21	1.12
Djeca u školi razvijaju svoje stavove prema rodnoj ravnopravnosti.	8.8%	23.5%	23.5%	29.4%	14.7%	3.18	1.22
Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti mi je važno.	2.9%	0.0%	8.8%	35.3%	52.9%	4.35	.88
Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti važno je drugima.	2.9%	38.2%	41.2%	17.6%	0.0%	2.74	.79

3.4. Rasprava i zaključci istraživanja

Kako je jedan od ciljeva istraživanja bio ispitati pristup i interes relevantnih dionika (obrazovnih ustanova, odgojitelja/ica, učitelja/ica, roditelji) za promicanje rodne ravnopravnosti i obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti, dio istraživačkih pitanja bio je usmjeren upravo na ove dimenzije obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti. Zanimljivo je da i studentice i praktičari/ke tvrde da su rijetko bili u kontaktu s temom rodne ravnopravnosti, dok većina roditelja smatra da im se to često događalo. No, s druge strane, kada ih se pitalo o interesu obrazovnih ustanova za obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti, ***sve tri skupine su se složile da institucije uglavnom provode sadržaje koji su dio obveznih nastavnih planova i programa, a rijetko uključuju nešto drugo.*** Studentice, praktičari/ke i roditelji, ***svi smatraju da je problem nedostatak sustavnog pristupa obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti, što njegovu provedbu prepušta samo interesu i motivaciji pojedinaca/ki.*** Drugi problem koji su svi uključeni sudionici/ce istaknuli je da ima ljudi koji se protive implementaciji ideja o rodnoj ravnopravnosti u obrazovni sustav. Kad govorimo o interesu za obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti samih skupina uključenih u istraživanje, sve skupine smatraju da im je to vrlo važno. S druge strane, sve tri skupine procjenjuju, s više od 1,5 prosječne razlike, da je obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti manje važno za drugima. ***Iz rezultata istraživanja može se zaključiti da studentice, praktičari/ke i roditelji govore o promicanju rodne ravnopravnosti na dva glavna načina – pasivno i aktivno.*** Kada govorimo o pasivnom pristupu, sudionici/ce su svoje ponašanje okarakterizirali kao uzorno te objasnili da ne provode aktivnosti rodne neravnopravnosti u svom svakodnevnom radu ili ponašanju. Neki primjeri su: puštanje djece oba spola da se igraju igračkama kojima žele ili poticanje dječaka i djevojčica da rade sve kućanske poslove. Neki od njih navode aktivniji pristup poput razgovora i rasprave s djecom o rodnoj ravnopravnosti ili reagiranja na situacije rodne neravnopravnosti stvaranjem kritičkog mišljenja djece. ***Kada su zamoljeni da navedu primjere kako bi sami mogli biti dio promicanja rodne ravnopravnosti najčešće su dolazili do ideja aktivnog pristupa, no kada govore o tome što zapravo rade kako bi podigli svijest djece o pitanjima rodne (ne)ravnopravnosti, najčešće koriste pasivan pristup.*** Gledanje na pasivni pristup kao jedini načina promicanja rodne ravnopravnosti ide toliko daleko da neki sudionici/ce istraživanja smatraju da o tim pitanjima ne moraju raspravljati na svom radnom mjestu jer su tamo kao zaposlenice u većini pa „nemaju probleme rodne neravnopravnosti”. Konačno, sve skupine koje su bile uključene u istraživanje vide druge skupine kao one čiju podršku bi mogle iskoristiti da budu bolji promicatelji/ce i edukatori/ce rodne ravnopravnosti. Spominju i

Ministarstvo, Agenciju za odgoj i obrazovanje te nevladine organizacije. ***Svjesni su da je ova tema nešto što treba protegnuti kroz sve razine i slojeve obrazovnog sustava i o čemu treba razgovarati i s djecom i sa svim glavnim dionicima koji su dio njihova odgoja.***

Drugi cilj istraživanja bio je ispitati razinu pripremljenosti (znanje, vještine) relevantnih dionika (odgojitelja/ica, učitelja/ica, roditelja) za promicanje rodne ravnopravnosti i obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti. ***Iako sve tri skupine imaju osjećaj da imaju dobro znanje o rodnoj ravnopravnosti i da su prilično spremne podučavati druge o tome, neki odgovori na otvorena pitanja pokazuju da to nije tako.*** Potpuna definicija rodne ravnopravnosti podrazumijeva *jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce te za djevojčice i dječake. Ravnopravnost ne znači da će žene i muškarci postati jednaki, već da prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca neće ovisiti o tome jesu li rođeni kao žensko ili muško. Rodna ravnopravnost podrazumijeva da su uzeti u obzir interesi, potrebe i prioriteta i žena i muškaraca, te se na taj način prepoznaje raznolikost različitih skupina žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost nije samo žensko pitanje, već bi se ono trebalo ticati i muškaraca te ih uključivati. Ravnopravnost žena i muškaraca smatra se i pitanjem ljudskih prava te preduvjetom i pokazateljem održivog razvoja usmjerenog na ljude i razvoj demokracije.*²⁷ Zamoljeni da ukratko objasne što znači rodna ravnopravnost, većina sudionika/ca je odgovorila da je to *jednakost između muškarca i žene*. Također, svi njihovi ostali odgovori na druga pitanja u upitniku pokazuju usku percepciju razumijevanja koncepta rodne ravnopravnosti. Nadalje, praktičari/ke i studentice upitani su o svojoj pripremljenosti u različitim dimenzijama obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti. Obje skupine su rekle da se ***tijekom formalnog ili neformalnog obrazovanja češće susreću s temama nenasilnog rješavanja sukoba i ljudskih/dječjih prava. Tema s kojom se najmanje susreću je rodna ravnopravnost/ravnopravnost spolova.*** Praktičari/ke se također vrlo rijetko obrazuju u području diskriminacije te stereotipa i predrasuda, a studentice na temu vršnjačkog nasilja. Procjenom razine razvijenosti svojih kompetencija za rad na pitanjima rodne ravnopravnosti, i praktičari/ke i studentice osjećaju se najmanje spremnima za implementaciju međunarodnih i nacionalnih dokumenata iz područja rodne ravnopravnosti u praksi. Studentice se osjećaju najbolje pripremljene za prepoznavanje različitih situacija rodne neravnopravnosti, ali se osjećaju manje spremne za stvaranje rodno ravnopravne atmosfere, za primjenu radnih metoda koje potiču rodnu ravnopravnost te za njegovanje odnosa u grupi koji se temelje na rodnoj

²⁷ Definicija Europskog instituta za ravnopravnost spolova, <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1168?lang=hr>, posjećeno 12. kolovoza 2021.

ravnopravnosti. Praktičari/ke se također osjećaju sigurnije u prepoznavanju različitih situacija rodne neravnopravnosti, ali osjećaju i da su spremni za poticanje i razvijanje nenasilne komunikacije. S druge strane, ne osjećaju se dobro pripremljenima za adekvatnu reakciju na situacije rodne diskriminacije ili za suočavanje s rodno uvjetovanim vršnjačkim nasiljem. Zanimljivo je da se i oni ne osjećaju potpuno sigurni u primjenu metoda koje potiču rodnu ravnopravnost. ***Može se zaključiti da se i studentice i praktičari/ke osjećaju spremnijima za prepoznavanje različitih situacija neravnopravnosti, ali nisu dobro pripremljeni za aktivan pristup u promicanju rodne ravnopravnosti ili da reagiraju u situacijama rodne diskriminacije.***

Konačno, posljednji specifični cilj istraživanja bio je ispitivanje vrijednosti i stavova relevantnih dionika (odgojitelja/ica učitelja/ica, roditelja) za promicanje rodne ravnopravnosti i obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti. Sve tri skupine zaključile su da se donekle slažu da vrtić, škole i roditelji odgajaju djecu prema načelima rodne ravnopravnosti. Praktičari smatraju da je obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti nešto što je važno, ali da postoje i neki važniji problemi o kojima treba razgovarati. I oni, kao i studentice, te teme smatraju relevantnim najviše u situacijama koje su im bliske, odnosno u problemima uključivanja muških odgojitelja u tu profesiju. Vrlo važan dio odgoja djece su vrijednosti njihovih roditelja. Svi roditelji uključeni u istraživanje vjeruju da roditelji svojim ponašanjem mogu doprinijeti smanjenju spolne i rodne diskriminacije te da su roditelji vrlo važni u promicanju rodne ravnopravnosti/ravnopravnosti spolova. Međutim, nisu toliko sigurni da roditelji svojim ponašanjem mogu doprinijeti razvoju ili razbijanju stereotipa i predrasuda. Postoji visoka razina uvjerenja da dječake i djevojčice treba odgajati jednako. Ipak, polovica roditelja smatra da se dječake treba češće podsjećati na spolnu/rodnu diskriminaciju. Nadalje, četvrtina roditelja se donekle slaže ili slaže da djevojčice više zanima kuhanje i pečenje nego dječake te da je dječacima potrebno više sportskih aktivnosti u unutar tjedan dana. Ti stavovi su čitljivi iz nekih ponašanja koje su roditelji naveli, kao ono da trećina roditelja jednom ili nekoliko puta tjedno opravdava neko ponašanje djeteta govoreći: to je za njega normalno, on je dječak ili to je za nju normalno, ona je djevojčica ili ono gdje petina svih sudionika/ca istraživanja svaki tjedan ili još češće uspoređuje dijete s roditeljem istog roda u situaciji kada dijete radi nešto tipično za taj rod (npr. kada kažu dok djevojčica čisti da je baš kao i njena mama). ***Zaključno, roditelji smatraju da se često susreću s temom rodne ravnopravnosti i da o njoj znaju puno, ali gledajući dublje u njihovu svakodnevicu i vrijednosti, čitljivo je da neki od njih nisu sasvim svjesni što bi rodno ravnopravno ponašanje trebalo biti.***

4. Preporuke

Opća preporuka je da obrazovni sustav na svim razinama (predškolski odgoj, osnovno obrazovanje, srednje obrazovanje, visoko obrazovanje, inicijalno obrazovanje učitelja/ica i odgojitelja/ica) **treba sustavnije pristupiti provedbi obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti** i uskladiti se s onim što je zapisano u glavnim obrazovnim dokumentima.

U međuvremenu, **nevladine organizacije i drugi relevantni dionici trebali bi organizirati više edukacija i radionica iz područja rodne ravnopravnosti** za sve skupine koje su u izravnom kontaktu s djecom: odgojitelje/ice, učitelje/ice, student/ice koji će biti odgojitelji/ice, studente/ice koji će biti učitelji/ice i roditelje kako bi se popunile praznine u znanju i vještinama tih skupina.

Rezultati istraživanja dovode do nekoliko preporuka koje bi mogle doprinijeti razvoju kurikuluma za edukatore/ice koje će raditi s roditeljima, odgojiteljima/cama i učiteljima/cama:

- ***Obrazovni program treba sadržavati otvorene rasprave tijekom kojih se koncept rodne ravnopravnosti duboko objašnjava i povezuje s ljudskim pravima.*** Tijekom tih otvorenih rasprava sudionike/ce treba poticati da slobodno dijele situacije rodne neravnopravnosti u svom okruženju kako bi s edukatorom/icom razgovarali o tome koja su od njih zapravo bila, a koja nisu bila pitanja rodne neravnopravnosti. Važan dio tih rasprava trebala bi biti feminizacija zanimanja odgojitelja/ica i učitelja/ica jer je to nešto što te skupine uglavnom povezuju s pitanjima rodne (ne)ravnopravnosti.
- ***Obrazovni program bi kao glavni cilj trebao imati poticanje sudionika/ca na aktivniji pristup promicanju i zaštiti rodne ravnopravnosti u svakodnevnom životu te isticanje njezine važnosti.*** U ovom trenutku sam obrazovni sustav, ali i svi dionici u njemu, zauzimaju pasivni pristup, što samo znači da nastoje ne provoditi aktivnosti koje bi poticale rodnu neravnopravnost. Rijetko sami promiču rodnu ravnopravnost ili pripremaju djecu da budu aktivna u njenom promicanju i zaštiti.
- ***Obrazovni program treba sadržavati prikaz glavnih nacionalnih pravnih i pedagoških dokumenata, s pregledom svih mjesta koje uključuju rodno osjetljivo obrazovanje, kao primjer onog što bi trebalo razvijati u obrazovnom sustavu.*** U ovom trenutku studenti/ce, praktičari/ke i roditelji smatraju da te teme nisu dio službenog kurikuluma ili da bi trebale biti integrirane u programe obrazovnih ustanova.

- ***Obrazovni program treba biti usmjeren na razvijanje stavova odgojitelja/ica i učitelja/ica da je pitanje rodne ravnopravnosti nešto što je svima važno i vrijednost koju treba razvijati u svakom djetetu.*** Trenutačno odgojitelji/ice i učitelji/ice smatraju da se o rodnoj ravnopravnosti treba razgovarati tek onda kada se dogodi rodna neravnopravnost, a ne nešto o čemu bi se trebalo razgovarati kao o važnom dijelu djetetova odgoja.
- ***Obrazovni program bi trebao ponuditi jasne smjernice s mnogo primjera i ideja kako se pitanja rodne ravnopravnosti mogu predstaviti djeci u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju.***
- ***Obrazovni program treba sadržavati znanja o rodnoj ravnopravnosti / ravnopravnosti spolova, vršnjačkom nasilju i diskriminaciji,*** kao temama koje su praktičari/ke i studentice istaknule kao one s kojima se najmanje susreću tijekom inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja.
- ***Obrazovni program treba biti usmjeren na pripremu odgojitelja/ica i učitelja/ica za primjenu različitih metoda koje potiču rodnu ravnopravnost u skupini djece i različitih metoda za adekvatno reagiranje na situacije rodne diskriminacije.*** Treba implementirati neformalne obrazovne metode koje primjenjuju iskustveno učenje i aktivno sudjelovanje sudionika/ca. Trenutačno praktičari/ke i studenti/ce smatraju da su dobri u prepoznavanju problema rodne neravnopravnosti, ali nisu dobro pripremljeni za djelovanje i reagiranje u tim situacijama.
- ***Obrazovni program bi trebalo biti usmjeren na pripremu odgojitelja/ica i učitelja/ica za suočavanje s rodno uvjetovanim vršnjačkim nasiljem.***
- ***Obrazovni program treba pripremiti roditelje da sa svojom djecom razgovaraju o pitanjima rodne ravnopravnosti.*** U ovom trenutku većina roditelja zauzima pasivan pristup, odnosno ne usmjerava aktivno dječake da se ponašaju „kao dječaci“ ili djevojčice da se ponašaju „djevojački“.
- ***Obrazovni program treba okupiti sve važne dionika, odgojitelje/ice, učitelje/ice i roditelje*** jer svi oni smatraju kako jedni drugima mogu pružiti podršku u procesu promicanja i zaštite rodne ravnopravnosti.